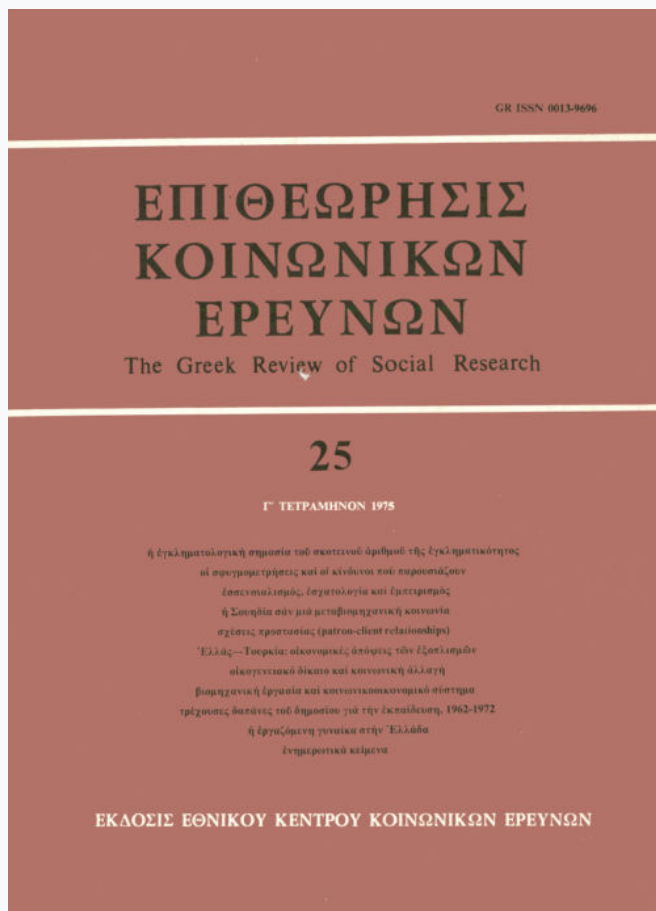

The Greek Review of Social Research

Vol 25 (1975)

25 Γ'

Ελλάς-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών

A.K. Γιαννίτσης

doi: [10.12681/grsr.388](https://doi.org/10.12681/grsr.388)

Copyright © 1975, A.K. Γιαννίτσης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γιαννίτσης Α. (1975). Ελλάς-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών. *The Greek Review of Social Research*, 25, 425–438. <https://doi.org/10.12681/grsr.388>

Έλλάς-Τουρκία: οικονομικές απόψεις τῶν ἐξοπλισμῶν

τοῦ

Α. Κ. Γιαννίτου

Δρος Οικονομικῶν Ἐπιστημῶν

Οἱ σχέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος μὲ τις στρατηγικές, πολιτικές καὶ οἰκονομικές δυνάμεις τῶν ΗΠΑ ἄρχισαν κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεκαετίας 1960-70 νὰ ἐντείνονται καὶ νὰ γνωρίζουν περιοδικές μικρές ἢ μεγαλύτερες κρίσεις, πού, παρὰ τὴ σχετικά μικρὴ τους ἔνταση, ἦσαν χαρακτηριστικές τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν. Τὰ ἴδια περίπου χαρακτηριστικὰ παρατηροῦνται καὶ στὶς σχέσεις ΗΠΑ καὶ Τουρκίας. Στὴν Τουρκία βρίσκονταν τὸ 1967-8 24.000 Ἀμερικανοὶ ποῦ ἐπὶ ἀνδρῶν τὸ Tuslog (Turkey—US Logistic Groups), τὴν 6η συμμαχικὴ ἀεροπορικὴ δύναμη καὶ 26 περίπου βάσεις. Ἡ διαταραχὴ ὅμως τῶν σχέσεων Τουρκίας-ΗΠΑ ὀδήγησε σὲ σημαντικὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμερικανικῶν δυνάμεων στὴ χώρα, πού σήμερα δὲν ξεπερνοῦν τοὺς 7.000 ἄνδρες. Οἱ ἐξελίξεις τῶν τελευταίων 8-10 ἐτῶν εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν προοδευτικὴ μετατόπιση τῆς ἐντάσεως ποῦ ὑπῆρχε μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας μὲ τις ΗΠΑ καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς σὲ περιφερειακὸ ἐπίπεδο (Ἑλλάς-Τουρκία). Ἐτσι, δημιουργήθηκαν νέες διαστάσεις γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἐντάθηκαν οἱ περιοριστικοὶ παράγοντες γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν «ἐθνικῶν» στόχων.

Ἐκεῖνο ποῦ ἐνδιαιφέρει ἐδῶ ἰδιαίτερα εἶναι νὰ δοῦμε ποιές εἶναι οἱ οικονομικές συνέπειες ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ Ἑλλάδα νὰ ἐξαναγκάζεται νὰ κατευθύνει ἓνα διαρκῶς ἀξζανόμενο τμήμα τῶν ὑπαρχόντων ἀλλὰ καὶ τῶν μελλοντικῶν πλουτοπαραγωγικῶν τῆς πόρων σὲ ἐλάχιστες χώρες στὸ ἐξωτερικὸ, προκειμένου νὰ ἀποκτήσει περισσότερο καὶ ποιοτικῶς καλύτερο ἐξοπλισμὸ, καὶ νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴ συνεχῆ διατήρηση μιᾶς σύγχρονης πολεμικῆς μηχανῆς καὶ τῆς βελτίωσῆς τῆς, ἀνάλογα μὲ τις ἐξελίξεις τῆς διεθνoῦς τεχνολογίας. Θὰ ἦταν τουλάχιστον ἀφελῆς καὶ θ' ἀγνοοῦσε στοιχειώδεις κανόνες οικονομικῆς καὶ πολιτικῆς στρατηγικῆς ἢ ἄποψη ποῦ θὰ ὑποστήριζε ὅτι ἐπειδὴ—ἀναμφισβήτητα—ἡ βελτίωση τῆς ἐθνικῆς ἀμυνας ἀνήκει στοὺς πρωταρχικοὺς στόχους τῆς χώρας, τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνεταί ἄκριτα καὶ χωρὶς νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψη οἱ γενικότερες πολιτικοκοινωνικές συνέπειες καὶ οικονομικές ἐπιβαρύνσεις ποῦ ἀνακύπτουν. Μιά τέτοια τοποθέτηση ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ ἐνὸς χαμηλοῦ ἐπιπέδου ἀναπτύξεως στρατιωτικο-πολιτικῆς σκέψεως, ἐδρότητα διαδεδομένου στὶς ὑπανάπτυκτες χώρες, σὲ ἀντίθεση πρὸς τις προηγμένες, ὅπου συναφῆ προβλήματα ἀντιμετωπίζονται μὲ γενικότερα, πολυσύνθετα, καὶ ὄχι ἀπλῶς στενά, στρατιωτικὰ κριτήρια.

Ἡ μελέτη αὐτὴ σκοπὸ ἔχει νὰ διευκολύνει τὴν ἔρευνα γιὰ τὴν ἀπάντηση σὲ μιὰ σειρά σημαντικῶν προβλημάτων γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, ποῦ ἀνα-

κύπτουν ἀπὸ τὶς μεταβολὲς τῶν τελευταίων ἐτῶν στὸν στρατιωτικὸ τομεᾶ, ὅπως:

1. Ποιὲς εἶναι οἱ διεθνεῖς καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ παράγοντες ποὺ ἐπιδρῶν στὸ ὕψος, στὴ σύνθεση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, στὸν τρόπο προμήθειας τοῦ ἀπαραίτητου πολεμικοῦ ὕλικου, καὶ πῶς ἐντάσσεται τὸ πρόβλημα αὐτὸ στὸ γενικότερο πλέγμα τῶν οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων μεταξὺ βιομηχανικῶν καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρει ἡ διερεύνηση καὶ ἡ σύνδεση φαινομενικᾶ ἀσυνδέτων γεγονότων, ὅπως ἡ κρίση στὶς σχέσεις Ἑλλάδος-Τουρκίας, οἱ ἐξαρτημένες Οικονομίες τῶν δύο χωρῶν καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν, ποὺ ἐξέσπασε τὰ τελευταῖα 2-3 χρόνια στὴν περιοχὴ.

2. Ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις τῶν ἐξοπλισμῶν (στρατιωτικὴ βοήθεια καὶ στρατιωτικὲς δαπάνες) στὴ διαδικασία ἀναπτύξεως, καὶ ἰδίως πάνω στὶς δυνατότητες τοῦ δημοσίου τομέως νὰ διαδραματίσει μὲσω τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ ἓνα πιὸ ἐνεργὸ ρόλο στὴ βελτίωση τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν στὴ χώρα (π.χ. ἐπιπτώσεις στὸν τομεᾶ τῶν ἐπενδύσεων, τοῦ ρυθμοῦ ἀνόδου τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος, στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν, στὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη), ποιὲς σχέσεις ἀναπτύσσουνται μετὰ τὸ «πολιτικῶν» καὶ «στρατιωτικῶν» τομέως καὶ ποιὲς εἶναι οἱ συνέπειες γιὰ μιὰ βελτιωμένη παραγωγὴ ἐθνικῆς ἄμυνας.

Εἰδικότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πρόβλημα, ἂν ἡ διεύρυνση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ ἡ μεταφορὰ στὴ χώρα συγχρόνως πολεμικῶν συστημάτων ἀμύνης-ἐπιθέσεως ὀδηγεῖ στὴν ἀνάπτυξη μηχανισμῶν καὶ δομῶν μὲ αὐτοδύναμο (built-in) δυναμισμό, μὲ συνέπεια νὰ δυσχεραίνεται στὸ μέλλον ἡ ἀσκηση ἐδελκτικῆς δημοσιονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς πολιτικῆς, νὰ ἐντείνεται ἡ ἐγγενῆς ἀνελαστικότητα τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ γενικὰ νὰ περιορίζονται τὰ πολιτικὰ περιθώρια γιὰ τὴν πραγματοποίησης μὴ-στρατιωτικῶν στόχων.

3. Τί προβλήματα ἰσορροπίας καὶ μαλαγῆς ἐξελιξέως δημιουργοῦνται γιὰ τὶς δυνάμεις καὶ τὶς δομὲς τοῦ ἐλληνικοῦ κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ οικονομικοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τῶν περιθωρίων πραγματοποίησης οὐσιαστικῶν κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν μετασχηματισμῶν καὶ τὶς προοπτικὲς παρουσιάζονται μακροχρόνια γιὰ τὸν ρόλο τοῦ κρατικοῦ τομέως καὶ γενικὰ τοὺς μηχανισμοὺς λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων στὴ χώρα. Τὸ κύριο ἐρώτημα εἶναι ἂν ἐξωγενεῖς, διεθνεῖς δυνάμεις εἶναι σὲ θέση καὶ μέχρι ποιοῦ βαθμοῦ, νὰ ἐπιβάλλουν στὴ χώρα μιὰ ὑπέρμετρη μονομερῆ στροφὴ πρὸς τὴν κατεθῦνηση τῶν ἐξοπλιστικῶν δαπανῶν μὲ στόχο ὄχι ἄλλως τὴν ἀποκόμιση πρόσκαιρων ὀφελειμῶν γιὰ τὸ οικονομικο-πολιτικὸ σύστημα, ἀλλὰ τὸν ἔλεγχο τῆς ἐσωτερικῆς ἰσορροπίας στὴ χώρα καὶ τὴν ἐπαύξηση τῶν δυνατοτήτων τους νὰ ἀποσταθεροποιήσουν σὲ κατάλληλη στιγμή τὸν ἐσωτερικὸ συσχετισμὸ τῶν

δυνάμεων. Τὰ γενικότερα προβλήματα ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσορροπίας στὸν ἐλληνικὸ καὶ τουρκικὸ χῶρο, ἐνῶ δὲν φαίνεται ν' ἀσχοιοῦν πρὸς τὸ παρὸν τὶς δύο χῶρες, προβληματίζουν ἤδη τὶς δυτικὲς δυνάμεις. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν μπορεῖ νὰ ἀσκήσει πολὺπλευρες ἐπιδράσεις πάνω στὶς δυνατότητες ἐλέγχου καὶ ἐπεμβάσεως τους στὸ χῶρο τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου.¹

4. Ποιὲς εἶναι οἱ μακροχρόνιες ἐπιπτώσεις γιὰ τὶς διεθνεῖς οικονομικὲς καὶ πολιτικὲς σχέσεις τῆς χώρας ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι λόγω τῆς ἀδυναμίας της νὰ παράγει ἡ ἴδια πολεμικὸ ὕλικό, ἀναγκάζεται νὰ τὸ προμηθεύεται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό.

Ἡ διερεύνηση τῶν προβλημάτων ποὺ ἀναφέραμε παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι:

1. Ἡ διευρυνόμενη ἐνίσχυση τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ, ποὺ προωθείται σήμερ ἀνατικτὰ σὲ δύο περιφερειακὰ κράτη, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ διατήρηση τοῦ «GAP» μὲ τὶς δυτικὲς χῶρες στὸν τομεᾶ τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡ αὐξηση τῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ἐξαρτήσεως ἀπ' αὐτές. Οἱ ἐξελιξέεις ποὺ σημειώνονται στὸν χῶρο Ἑλλάδος-Τουρκίας δὲν ἀποτελοῦν μεμονωμένη περίπτωση, ἀλλὰ ἐντάσσονται σὲ γενικότερα πλαίσια καὶ συνδέονται μὲ παράγοντες, ποὺ εἶναι καθοριστικοὶ γιὰ τὶς μεταβολὲς ποὺ συντελοῦνται στὴν κοινωνικο-οικονομικὴ διάρθρωση τῶν περιφερειακῶν χωρῶν καὶ στὶς σχέσεις τους μὲ τὴν ἀνεπτυγμένη χῶρες. Ἐτσι, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, παρατηρεῖται μιὰ σχετικὴ μείωση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν παράλληλα μὲ μιὰ ἀπόλυτη καὶ σχετικὴ διεύρυνση τῶν ἀντίστοιχων δαπανῶν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ὁ Τρίτος Κόσμος ἀπὸ 5% τῶν διεθνῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τὸ 1955 ἐφῄσασε νὰ ἔχει τὸ 14% τὸ 1973. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῶν χωρῶν αὐτῶν αὐξάνονται μετὰξὺ 1950-1970 κατὰ μέσο ὄρο μὲ ἐτήσιο ρυθμὸ 7% καὶ οἱ εἰσαγωγὲς τους βαρέως πολεμικοῦ ὕλικου μὲ 9%, ἐναντι 5% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος τους. Οἱ ἐξελιξέεις αὐτὲς εἶναι χαρακτηριστικὲς τοῦ φαινομένου ποὺ ὀνομάστηκε «σχετικὸς ἐξοπλισμὸς τῆς περιφέρειας» (Relative Peripheral Armament).²

2. Πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ πιὸ ρεαλιστικὰ ὁ ρόλος ποὺ παίζει τὸ ξένο κεφάλαιο σὰν οικονομικὴ κατηγορία γιὰ τὴ δημιουργία καὶ διατήρηση τῶν μηχανισμῶν ἐξαρτήσεως τῆς χώρας. Τὸ ξένο κεφά-

1. Βλ. U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf, Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland/Türkei. Die Verschärfte Militarisierung (Hamburg 1976), ἴδιος σελ. 141.

2. Βλ. J. Obering, «Arms Trade with the Third World as an Aspect of Imperialism», στὸ: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σελ. 215.

λαιο δέν αποτελεί τόν αποκλειστικό και κυριότερο παράγοντα τής εξωτερικής εξάρτησως τής 'Ελλάδος· ή ιστορική διερεύνηση του ρόλου του ξένου κεφαλαίου στη χώρα μας δείχνει πώς τουτο υπήρξε βέβαια σημαντικότατος παράγοντας για τήν οικονομική εξάρτηση και τόν ξένο έλεγχο στην Οικονομία, ή οικονομική όμως εξάρτηση δέν προηγήθηκε αλλά ήταν αποτέλεσμα τής αζημημένης πολιτικής και στρατιωτικής εξωτερικής εξάρτησως τής χώρας στά πρώτα μεταπολεμικά χρόνια—δπως ακριβώς συνέβη και στην 'Ελλάδα του 19ου αιώνα.¹ Η σχέση μεταξύ εξοπλισμών και ξένου κεφαλαίου βρίσκεται άλλου: ό υπέρμετρος έλεγχος βασικών εθνικών παραγωγικών πόρων από τις πολυεθνικές εταιρείες αποτέλεσε βασικό παράγοντα για τή διατήρηση σοβαρών διαρθρωτικών αδυναμιών στην ελληνική Οικονομία, τή διαφυγή σημαντικού μέρους του διαθέσιμου surplus στο έξωτερικό και τήν παρεμπόδιση τής ανάπτυξεως τών παραγωγικών δυνάμεων στον μέγιστο δυνατό βαθμό. Τουτο πάλι είχε σαν συνέπεια, όταν ή χώρα χρειάστηκε να καταφύγει στο έξωτερικό για τήν προμήθεια όπλων μεγάλης αξίας, ό χαμηλός βαθμός ανάπτυξεώς της να μήν τής επιτρέπει να βσιζίζεται στις εγγώριες παραγωγικές της δυνάμεις και να καλύψει τις ανάγκες της σε πολεμικό υλικό με τόν μηχανισμό τής διεθνούς ανταλλαγής αγαθών. Αντίθετα τουτο πραγματοποιείται στά πλαίσια μιάς αδξανόμενης χρήσεως πόρων του έξωτερικού, έτσι ώστε να επιτευχθεί ή εξάρτηση τής χώρας, όχι μόνο στο στρατιωτικό αλλά και στο οικονομικό επίπεδο, να δημιουργούνται ενοϊκότερες προποθέσεις για τή διεσόδση τών πολυεθνικών, και τουτο ακριβώς σε μιά περίοδο που ή κυβέρνηση φαίνεται να επιθυμεί να μειώσει κάπως τόν άρνητικό ρόλο του ξένου κεφαλαίου στην Οικονομία τής χώρας.

Η έννοια τών στρατιωτικών δραστηριοτήτων είναι βέβαια γενική και περιλαμβάνει μιά εδρεία κατηγορία ενεργειών, όπως τήν οργάνωση του πολεμικού δυναμικού για τήν εξωτερική προστασία, ενός έσωτερικού μηχανισμού για τόν κοινωνικό έλεγχο και μιάς σειράς άλλων ενεργειών με μικτό, πολιτικο-στρατιωτικό, χαρακτήρα (δρόμοι, αεροδρόμια κτλ.). Έδώ θ' ασχοληθούμε μόνο με τήν κατηγορία τών

ενεργειών εκείνων, που μέσω τών κρατικών δαπανών του Υπουργείου Έθνικής Άμυνας (ΥΠΕΘΑ) άφορούν άμεσα τό κύριο στράτευμα (στρατός, ναυτικό, αεροπορία).

Οί εξωτερικές εντάσεις τής τελευταίας δεκαετίας είχαν βασικές επιπτώσεις στο ύψος και τή σύνθεση τών στρατιωτικών δαπανών. Η χώρα μέχρι τό 1969 περίπου στήριξε τήν ανάπτυξη του πολεμικού της δυναμικού, σε μεγάλο βαθμό, στη βοήθεια τών ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ. Η βοήθεια αυτή είχε ως έξής:

* Από ΗΠΑ (σε εκατ. δολλ.)			* Από Δυτ. Γερμανία (σε εκατ. γερμ. μάρκα)		
	Έλλάς	Τουρκία	Έλλάς	Τουρκία	
1967-71	305	320-400			
1972-73	—	240-300	1964-74	101	600-700
1974	71	218			

Από τό 1967 όμως οί σχέσεις ΗΠΑ-Έλλάδος στον τομέα του εφοδιασμού τής τελευταίας με πολεμικό υλικό άρχίζουν να παίρνουν άλλη μορφή, ενώ παρατηρείται και μιά γενικότερη μεταστροφή τής αμερικανικής πολιτικής στο θέμα τής χορηγίας και στρατιωτικού υλικού. Έτσι, τή θέση τής δωρεάν βοήθειας τήν παίρνει ή άγορά πολεμικού υλικού, είτε με ειδικούς όρους στο πλαίσια του προγράμματος πολεμικού υλικού στο έξωτερικό (FMS, Foreign Military Sales), είτε με καθαρά έμπορικούς όρους από τις βιομηχανίες πολεμικού υλικού. Στόν πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται τά στοιχεία που άφορούν τήν πώληση στρατιωτικού υλικού στά πλαίσια του FMS πρόσ τήν 'Ελλάδα και τήν Τουρκία.

Τό πραξικόπημα του 1967 υπήρξε βέβαια ένας από τους κύριους παράγοντες που ενόησαν και επετάχυναν τή μεταστροφή τής αμερικανικής πολιτικής άπέναντι στην 'Ελλάδα στο σημείο αυτό. Παράλληλα όμως ή εξωτερική βοήθεια δέν ήταν σε επίπεδα τέτοια που να εξασφαλίζει τή δημιουργία και διατήρηση μιάς έκσυγχρονισμένης και ορθολογικά οργανωμένης πολεμικής μηχανής, που να ανταποκρίνεται στις εγγώριες ανάγκες.² Καθώς ή κρίση στις

2. Βλ. τά άρθρα του Π. Γαρουφαλιά στην 'Ακρόπολη του Σεπτεμβρίου 1974 και ίδιος τής 24.9.74 καθώς και του Α. Σιαπκαρά: «Αμερικανικά βάσεις και 'Ελλάς», στο Βήμα τής 25.3.1975. Για τις άρνητικές συνέπειες τής παραμελήσεως ανάπτυξεως εθνικών δυνάμεων, βλ. και τό άρθρο του άντιναυάρχου Α. Σπανίδη, «Η άπορίσθη μας στο ΝΑΤΟ εξημίωσε τήν εθνική άμυνα», στην Καθημερινή τής 16.3.1975.

1. Για τόν ρόλο του ξένου κεφαλαίου στην ελληνική Οικονομία μεταπολεμικά, βλ. τή μελέτη του Α. Γιαννιτσίς, *Private Auslandskapitalien im Industrialisierungsprozess Griechenlands (1933-1970)*, (Diss. Berlin, 1974).

	έκατ. δολλ.								
	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Έλλάς	1	4	7	12	21	32	23	44	181
Τουρκία	1	2	1	—	4	2	4	10	103

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ἐξέλιξη στρατιωτικῶν δαπανῶν κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, 1963-1976 σέ ἑκατ. δρχ.

	1963	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
1. Δαπάνες τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ	20.331	38.414	42.848	47.732	52.186	57.250	66.658	82.665	107.806	143.198	172.485
2. Δαπάνες προποδ. ἐπενδύσεων	5.055	7.216	9.264	10.838	12.940	14.995	20.405	24.334	27.870	41.000	41.000
3. Σύνολο δαπανῶν προϋπολογισμοῦ	25.386	45.630	52.112	58.570	65.126	72.245	87.063	106.999	127.077	171.068	213.500
4. Δαπάνες ὑπονηρηθῶν Ἐθνικῆς Ἀμύνης	4.436	8.799	9.181	11.014	11.753	12.555	14.561	17.693	27.427	38.736	41.314
5. Στρατ. δαπάνες (4) σὺν % τοῦ (3)	17,5	19,3	17,6	18,8	18,0	17,4	16,7	16,5	21,6	22,6	19,4
6. Στρατ. δαπάνες (4) σὺν % τοῦ (2)	87,8	121,9	99,1	101,6	90,8	89,7	80,9	64,3	142,3	139,0	100,8
7. Στρατ. δαπάνες (4) σὺν % τοῦ ἁκέρ. ἐγχωρικοῦ προϊόντος	3,6	4,2	4,5	4,8	4,6	4,4	4,5	4,2	5,3	6,5	—

Πηγή: Γιά 1963-72: ἐπεξεργασία στοιχείων Μηνιαίου Στατιστικοῦ Δελτίου Τραπεζῆς Ἑλλάδος, γιά 1973-76: ἐπεξεργασία στοιχείων Δημοσίων Προϋπολογισμῶν.

*Ἐξέλιξη ἐπι μέρους δαπανῶν στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ:

	1963	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
A. Συννῆρση καί ἐπιτακτικῆ μηχανικοῦ κτλ. ἐξοπλισμοῦ (σύνολο)	2,9	31,3	27,2	36,1	50,9	108,9	86,4	124,6	126,8	270,8	—
Συννῆρση - ἐπιτακτικῆ πλωτῶν μέσων - δεξιάμ.	0,4	25,8	14,0	6,9	9,4	17,9	15,5	48,2	61,2	52,4	158,6
Συννῆρση - ἐπιτακτικῆ ἀεροσκαφῶν	—	—	—	11,1	23,9	63,4	69,7	15,6	19,1	34,8	53,4
Συννῆρση - ἐπιτακτικῆ τηλεπικοινων. μέσων	—	—	—	—	5,4	4,9	9,7	9,1	30,7	15,1	25,4
B. Εἶδη συννῆρσης καί ἐπιτακτικῆ μηχανικοῦ κτλ. ἐξοπλισμοῦ (ἀνταλλακτικά) (Σύνολο)	58,6	212,0	251,7	451,7	711,5	697,6	707,3	1.019,3	1.508,6	2.396,9	4.283,0
Γιά τὰ μεταφορικά μέσα ξηρῆς	14,5	42,5	79,9	119,7	182,9	201,8	279,3	361,0	628,0	1.070,6	2.082,3
Γιά τὰ πλωτῶν μέσα - δεξιάμ.	29,9	95,0	88,1	116,1	115,2	117,5	157,3	183,8	269,2	407,2	471,3
Γιά τὰ ἀεροσκάφη	5,2	22,0	28,5	145,2	288,6	302,9	158,1	231,8	323,7	548,3	844,6
Γιά τὰ τηλεπικοινωνιακά μέσα	1,4	13,9	15,6	16,0	15,5	28,7	12,2	21,5	87,4	99,7	155,4
Γιά ἄλλο ἐξοπλισμὸ	—	25,6	25,5	32,6	80,5	41,9	47,5	91,2	110,9	177,9	638,8
Γ. Καύσιμα γιὰ κίνηση	70,4	272,2	272,4	264,5	288,8	310,7	284,0	386,4	345,0	1.492,5	1.541,7
Δ. Προμήθεια τηλεπικοινωνιακῶν μέσων	3,6	130,1	107,3	272,0	61,6	49,2	70,0	109,6	128,4	120,1	164,4
E. Στρατιωτικὲς κατασκευὲς καί ἐξοπλισμοὶ (Σύνολο)	128,3	724,2	849,3	1.139,7	1.473,4	1.102,8	1.809,2	2.377,1	5.571,4	14.327,8	13.130,0
Κατασκευὴ ἀεροδρομίων καί στρατ. ἐγκαταστ.	3,5	73,1	108,1	210,8	67,0	4,1	39,9	19,7	105,8	228,7	38,0
Κατασκευὴ λοιπῶν κτιρίων καί ἐγκαταστάσεων	77,0	201,2	189,9	215,8	165,8	173,1	35,8	2,4	12,6	2,7	0,8
Ἄγωνα μεταφορικῶν μέσων ξηρῆς	0,4	14,3	68,6	28,3	235,4	123,8	137,1	96,4	149,3	262,0	208,0
Ἄγωνα ὑλικῶν στρατοῦ ξηρῆς	—	—	—	—	110,4	47,1	659,4	924,7	2.389,5	3.539,2	1.803,0
Ἄγωνα πλωτῶν μέσων	—	92,9	45,1	41,3	36,3	13,5	40,7	244,8	840,3	2.428,6	1.708,6
» ἀεροσκαφῶν	—	1,1	107,8	163,8	170,9	57,4	97,0	62,9	387,5	3.886,2	1.753,6
» κυρίου ὕλικου	—	—	—	22,6	—	—	—	—	861,8	1.713,6	4.255,9
» μηχανημάτων καί ἐργαλείων	5,0	46,2	42,5	121,4	107,3	60,2	76,7	112,0	84,8	456,8	897,7
» πολυμορφίων	33,4	77,3	79,8	159,5	326,8	449,9	586,7	726,7	355,7	1.390,0	1.991,7
» ὄπλων	1,1	113,3	96,5	161,6	152,6	118,6	62,3	83,9	38,8	40,8	44,1
» εἶδη συννῆρσης ὄπλων	1,6	3,3	8,2	11,8	19,2	40,6	40,8	60,2	105,6	178,3	110,6
Διάφορες κατασκευὲς καί ἐξοπλισμοὶ	—	106,6	59,1	107,7	3,0	3,6	3,9	6,9	202,6	185,0	235,6

Σύνολο (A-E) 263,8 1.369,8 1.507,9 2.164,0 2.586,2 2.315,3 2.979,4 3.978,8 7.678,0 18.464,1 19.389,9
 Ρυθμὸς μεταβολῆς (A-E) 10,1% 43,5% 19,5% -10,5% 28,7% 33,5% 93,0% 140,5% 5,0%
 Ρυθμὸς μεταβολῆς συνόλου δαπανῶν ἐθνικῆς ἀμύνης 4,3% 20,0% 6,7% 6,8% 16,0% 21,5% 55,0% 41,2% 6,7%

1. Σὺν ἐπι μέρους μετῆθ ἄν περιλαμβάνονται ὀρισμένες συναρμῶνες ἐπιτακτικῆς ἀμύνης.
 Πηγή: Ἐπεξεργασία στοιχείων ἀπὸ: Δημοσίως Προϋπολογισμοῦ καί Στατιστικῆ Ἐπιτελεῖα Δημοσίων Οἰκονομικῶν.

σχέσεις Ἑλλάδος- Τουρκίας ἐντείνεται καὶ ἡ χώρα ἐξαναγκάζεται σὲ ἀνάκληση τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ποὺ διατηρεῖ στὴν Κύπρο, γίνονται φανερό πόσο ισχυρὸς γιὰ τὴν προώσπιση τῶν ἐθνικῶν στόχων εἶναι ὁ βρασιμὸς σὲ ἐξωτερικὲς συμμάχους σχεδιασμὸς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ. Ἔτσι ἀρχίζουν νὰ συζητοῦνται καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ πραγματοποιοῦνται οἱ πρῶτες σημαντικὲς παραγγελίες βερέος πολεμικοῦ ὕλικου (hardware), ποὺ ἀξήθησαν τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ ταχύτατο ρυθμὸ. Ταυτόχρονα βέβαια ἄρχονται ν' ἀξιώνονται καὶ οἱ δαπάνες γιὰ ἐλαφρὸ βοηθητικὸ πολεμικὸ ὕλικο (software) καὶ μέσα τηλεπικοινωνίας, ἠλεκτρονικά κτλ. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐλληνικῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν φαίνεται ἀναλυτικὰ ἀπὸ τὸν Πίνακα 1.

Οἱ συνολικὲς δαπάνες τοῦ ΥΠΕΘΑ ἀξήθησαν στὸ δίσταγμα ποὺ ἐξετάζουμε σημαντικά, τόσο σὲ ἀπόλυτα, ὅσο καὶ σὲ σχετικὰ μεγέθη. Ἀπὸ 4,4 δισεκ. δρχ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 11-12 δισεκ. τὰ ἔτη 1969-71, γιὰ νὰ ἀξηθοῦν ἀλματώδως τὴν τελευταία τριετία καὶ νὰ φθάσουν τὰ 39 δισεκ. τὸ 1975 καὶ τὰ 41,3 δισεκ. τὸ 1976, παρουσιάζοντας ἔτσι μιὰ αὔξηση 780% στὴν περίοδο 1963-75 καὶ 340% μεταξὺ 1967-75. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ἀξήθησαν μὲ ρυθμὸ ποὺ ἔφθανε τὸ 12,2% τὴν περίοδο 1964-66, 16% τὴν περίοδο 1967-71, 18,6% τὸ 1972-3 καὶ 48% τὸ 1974-75. Συνέπεια τῆς διευρύνσεως τῆς κατηγορίας αὐτῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν ἦταν ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες οδήγησαν στὴ διόγκωση τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὅποιο ἀπορροφούσαν ἓνα συνεχῶς ἀξζανόμενο τμήμα: ἀπὸ 17,5% τὸ 1963 καὶ τὸ 1968 ἔφθασαν τὸ 22,6% τὸ 1975. Ἄς σημειωθῆ ὅτι στὰ μεγέθη αὐτὰ δὲν περιλαμβάνονται οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ποὺ ἐκτελοῦνται ἀπὸ ἄλλους ὀργανισμοὺς (Ταμεῖο Ἐθνικῆς Ἀμύνης κ.ἄ.) καὶ ὅτι κατὰ τὸ 1976 οἱ ἀμυντικὲς δαπάνες, πέρα ἀπὸ τὸ μέγεθος ποὺ ἀναφέραμε, θὰ ἀπορροφήσουν καὶ σημαντικὸ τμήμα τοῦ ἀποθεματικοῦ τοῦ Προϋπολογισμοῦ (10 δισεκ. δρχ.).

Ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ οικονομικὲς ἐπιπτώσεις ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ στρατιωτικοῦ δυναμικοῦ καὶ τὸν ἐφοδιασμὸ του μὲ τεχνολογικά προηγμένο ἐξοπλισμὸ. Βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν σύγχρονων ἐξοπλισμῶν εἶναι τὸ μέγεθος τῶν δευτερογενῶν δαπανῶν, ὅπως ἡ ἐκπαίδευση τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ, ἡ σωστὴ συντήρηση καὶ ἀντικατάσταση τῶν ἀνταλλακτικῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ὕλικου, ποὺ φθάνουν στὸ πολλαπλάσιο τῆς δαπάνης γιὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ πρωταρχικοῦ ὕλικου. Οἱ δευτερογενεῖς αὐτὲς δαπάνες φθάνουν γιὰ ἓνα πολεμικὸ ἀεροπλάνο μὲ διάρκεια ζωῆς 10-12 χρόνια τὸ 100%-130% τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ἐνῶ οἱ ἀντίστοιχες δαπάνες γιὰ πολεμικὰ πλοῖα εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερες. Ἐκτός ἀπ' αὐτὸ, τὸ κόστος ἐκπαιδεύσεως πληρωμάτων, δοκιμῶν, πτήσεων κτλ. ἐνὸς σύγχρονου ἀεροπλάνου

φθάνει περίπου στὸ μισὸ τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ποὺ κυμαίνεται συνήθως μεταξὺ 4,5 καὶ 6,5 ἑκατ. δολλάρια. Σημαντικὲς εἶναι ἐπίσης οἱ συμπληρωματικὲς δαπάνες ποὺ συνοδεύουν τὴν ἀγορὰ σύγχρονου πολεμικοῦ ὕλικου καὶ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ χρησιμοποίησή του. Ἔτσι, τὰ Φάντομς κτλ., ἐκτός ἀπὸ τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν ἀγορὰ τους, ἀπαιτοῦν ἐπὶ πλέον τὸν ἐφοδιασμὸ μὲ πολὺπλοκα air control καὶ air-defense-systems (ποὺ κατὰ κανόνα στοιχίζουν πάνω ἀπὸ 100 ἑκατ. δολλ.) καὶ γενικὰ ἐκσυγχρονισμένη ὑποδομὴ καὶ τηλεπικοινωνιακὸ σύστημα, ἠλεκτρονικά συστήματα ἐπεξεργασίας πληροφοριῶν κτλ., ὥστε νὰ γίνεῖ δυνατὴ ἡ πλήρης ἀξιοποίησή τῶν δυνατοτήτων ποὺ παρέχουν.¹

Οἱ οικονομικὲς ἐπιπτώσεις τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου εἶναι ἐμφανεῖς στὸν κρατικὸ προϋπολογισμὸ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων στηριζόταν μέχρι τὸ 1968-69 περίπου, σὲ μεγάλο βαθμὸ, στὴ βοήθεια τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ ΝΑΤΟ, οἱ δευτερογενεῖς δαπάνες γιὰ συντήρηση, ἀνταλλακτικά κτλ. τοῦ κύριου ὕλικου, ποὺ βάρυναν τὴ χώρα, πολλαπλασιάσθηκαν ταχύτατα. Ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν ὑπερτριπλασιάσθηκε, ὅπως εἶδαμε, μεταξὺ 1967-75, οἱ συνολικὲς δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς (ἀνταλλακτικά δηλ.) ἀξήθησαν στὸ ἴδιο ἕκτασμα κατὰ 1.031% καὶ ἀπὸ 59 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963, ἔφθασαν τὰ 212 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 698 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 2.397 ἑκατ. τὸ 1975. Εἰδικότερα ἕως οἱ δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως τῶν πιὸ προηγμένων τεχνολογικὰ τμημάτων, ὅπως εἶναι τὰ ἀεροπλάνα καὶ τὰ τάνκς, ἀξήθησαν μεταξὺ 1967-75 κατὰ 2.392% καὶ 2.419% ἀντίστοιχα. Οἱ δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως ἀεροσκαφῶν ἀπὸ 5,2 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 εἶχαν φθάσει τὰ 289 ἑκατ. τὸ 1970 καὶ τὰ 548 ἑκατ. τὸ 1975, ἐνῶ γιὰ τὰ μεταφορικὰ μέσα ξηρᾶς (ἄρματα μάχης κτλ.) ἀπὸ 14,5 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνήλθαν σὲ 183 ἑκατ. τὸ 1970, σὲ 361 ἑκατ. τὸ 1973 καὶ σὲ 1.071 ἑκατ. τὸ 1975. Ἄκόμα μεγαλύτερη αὔξηση (5.294%) παρουσιάζουν οἱ δαπάνες γιὰ προμήθεια εἰδῶν συντηρήσεως ὀπλισμοῦ, ποὺ ἀπὸ 3,3 ἑκατ. δρχ. τὸ 1967 ἔφθασαν τὰ 41 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 178 ἑκατ. τὸ 1975. Ἰδιαιτέρη διευρύνση παρουσιάζουν, ὅπως εἶναι φυσικὸ, καὶ οἱ δαπάνες συντηρήσεως τοῦ συμπληρωματικοῦ ὕλικου, ὅπως τὰ τηλεπικοινωνιακὰ μέσα, ποὺ ἀπὸ 1,4 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνήλθαν σὲ 100 ἑκατ. τὸ 1975.

Ἡ πιὸ σημαντικὴ ὁμως ἀνοδὸς σημειώνεται στὶς δαπάνες γιὰ στρατιωτικὲς κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοὺς ποὺ ἀπὸ 128 ἑκατ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 724 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 1.163 ἑκατ. τὸ 1971, τὰ 2.377 τὸ 1973 καὶ 14.328 ἑκατ. τὸ 1975 (αὔξηση 1967-1975: 1.879%). Στὴν κατηγορία αὐτῆ ἀπεριλαμβάνονται οἱ δαπάνες γιὰ κατασκευὲς κτιρίων, στρατιωτικῶν ἐγ-

1. Βλ. U. Albrecht - D. Ernst - P. Lock - H. Wulf, ὁ. ἄ., σελ. 146 καὶ 155/6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Δαπάνες Προϋπολογισμού στα πλαίσια του Βορειοατλαντικού Συμφώνου για έργα¹

	1955-62	1963-66	1967-71	1972-75	Σύνολο
					σέ εκατ. δρχ.
<i>Δαπάνες κοινού ενδιαφέροντος</i>	4.893	2.979	3.059	4.797	15.728
Για τηλεπικοινωνίες και προστασία τους	...	281	891	713	1.885 ²
Για αεροδρόμια	...	538	428	2.376	3.342 ²
Για ναυτικές εγκαταστάσεις	...	29	76	259	364 ²
Για στρατιωτικές εγκαταστάσεις	...	150	68	—	218 ²
Για λοιπές κατασκευές κ.ά.	...	1.886	569	1.104	3.559 ²
*Από τις όποιες για στρατιωτικές κατασκευές:					
— αεροπορίας	3.531	1.423	185	192	5.331
— ναυτικού	1.270	208	181	222	1.881
— στρατού	92	—	66	411	569
<i>Δαπάνες έθνικες για έργα</i>	361	210	417	276	1.264
*Από τις όποιες εισφορές στο NATO	...	23	113	116	252 ²

1. Δεν έχουν περιληφθεί όρισμένες κατηγορίες δαπανών, όπως έξοδα αποστολών κ.ά. Το σύνολο των έθνικων δαπανών στα πλαίσια του NATO φθάνουν τα 794 εκατ. δρχ. στο διάστημα 1967-71 και 493 εκατ. δρχ. μεταξύ 1964-66.

2. Μόνο για 1963-1975.

Πηγή: Έπεξεργασία στοιχείων, Βλ. Πηγή στον πίνακα 1.

καταστάσεων, αγορές μεταφορικών μέσων ξηράς (άρματα μάχης, μηχανοκίνητα, κτλ.), πολεμικών πλοίων και αεροπλάνων, όπλισμού και τηλεπικοινωνιακού ύλικου.

*Αλματώδη αύξηση παρουσιάζουν φυσικά οι δαπάνες για την αγορά κύριου ύλικου, δηλ. τάνκς και τεθωρακισμένων (μεταφορικών μέσων ξηράς), πολεμικών πλοίων και αεροπλάνων της πολεμικής αεροπορίας από το 1968 περίπου. Οι δαπάνες της κατηγορίας αυτής ήταν άσημαντες το 1963 (0,4 εκατ. δρχ.), άνηλθαν όμως στα 222 εκατ. το 1968, στα 553 εκατ. το 1970, στα 4.628 εκατ. το 1974 και στα 11.830 εκατ. το 1975.

Στά μεγέθη αυτά πρέπει να προστεθούν και οι δαπάνες για πολεμοφόδια, μηχανήματα και εργαλεία και για στρατιωτικές κατασκευές καθώς και για στρατιωτικής φύσεως έργα που γίνονται στα πλαίσια του NATO (βλ. Πίν. 2), και που συγκεντρώνουν μεγάλο τμήμα των σχετικών δαπανών (δρόμοι, λιμενικά έργα, αποθήκες, άρμηγεία, βάσεις πυραύλων, εγκαταστάσεις τηλεπικοινωνίας, σταθμοί παρατήρησης, ραντάρ, κ.ά.). Οι δαπάνες αυτές διακρίνονται βασικά σ' έξι κείνες που άφορούν έργα κοινού ενδιαφέροντος και χρηματοδοτούνται από το ίδιο το NATO και στις έθνικες, έκεινες δηλαδή που χρηματοδοτούνται άποκλειστικά από την Έλλάδα και άφορούν έργα τοπικά, περιορισμένης στρατιωτικής σημασίας. Οι πρώτες άποτελούν τόν κύριο όγκο και φθάνουν σέ 861 εκατ. δρχ. το 1964, 550 εκατ. το 1970 και 1.506 εκατ. το 1975, έναντι έθνικων δαπανών 223 εκατ., 100 εκατ. και 216 εκατ. για τά αντίστοιχα έτη. Ένδιαφέρον παρουσιάζει τόν φαινόμενο ότι, ένδω μεταξύ 1969-72 παρατηρείται μείωση των δαπανών αυτών, άπό τόν 1973 έχουμε σημαντική αύξηση τους και ίδιος για κατασκευές, τηλεπικοινωνιακά έργα, αεροδρόμια και ναυτικές εγκαταστάσεις, πού άφορούν προφανώς

στην εγκατάσταση τού συστήματος παρακολούθησεως, έγκαίρου προειδοποιήσεως και καθοδηγήσεως—γνωστό σαν Nadge—πού καλύπτει τόν χώρο άπό τή Νορβηγία μέχρι τήν Τουρκία. Για όλο τόν διάστημα 1955-75 οι δαπάνες τού NATO φθάνουν τά 17 δισεκ. δρχ., άπό τις όποιες 15,7 δισεκ. άφορούν έργα κοινού ενδιαφέροντος και 1,3 δισεκ. τήν κατασκευή έργων, πού χρηματοδοτούνται άποκλειστικά άπό έγχώριους πόρους. Τό μεγαλύτερο τμήμα, δηλ. 8,7 δισεκ. ή 51% τού συνόλου, διατέθηκε για τήν κατασκευή αεροδρομίων και άλλων εγκαταστάσεων τής αεροπορίας, 1,9 δισεκ. ή 11,1% για τηλεπικοινωνίες (κυρίως μετά τόν 1967), 2,2 δισεκ. ή 13,2% για εγκαταστάσεις τού ναυτικού και 0,8 δισεκ. (4,6%) για εγκαταστάσεις τού στρατού ξηράς (ίδιος μεταξύ 1972-75). Η διάγκωση αυτή των έλληνικών στρατιωτικών δαπανών δέν έχει βέβαια σαν άποκλειστική αίτια τήν έλληνοτουρκική κρίση, άλλα είναι άποτέλεσμα τής επενεργείας περισσοτέρων διεθνών καθός και έσωτερικών παυμάτων. Έτσι ή σοβιετική παρουσία στην Αίγυπτο και στη Μεσόγειο θεωρήθηκε ότι είχε καταστήσει άπαραίτητη τήν ένίσχυση τής αεροπορίας με φάντομς και τού ναυτικού με άντιτορπιλικά, τή βελτίωση των βάσεων και των σταθμών παρακολούθησεως στην Κρήτη, ένδω ό έξοπλισμός τής Βουλγαρίας με σύγχρονα τάνκς T-62 επέδρασε άσφαλώς στη διάρθρωση και τόν έξοπλισμό των χερσαίων έλληνικών δυνάμεων.¹ Άλλά και ή έσωτερική κοινωνική κρίση στη χώρα, πού δδήγησε στην άπομάκρυνση εκπαιδευμένου και έξειδικευμένου δυναμικού άπό τις ένοπλες δυνάμεις, για λόγους έσωτερικής άσφαλείας τού καθεστώτος, και στην έξασθένιση τής πολεμικής ικανότητας τού στρατεύματος, είχε σαν συνέπεια νά ένταθούν

1. *Bayernkurier*, 2.10.1971.

οἱ προσπάθειες ἐξισορροπήσεως τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῶν με τεχνολογικά σύγχρονο πολεμικὸ ὄπλο.

Ἀντίστοιχα με τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ Τουρκία ὑπέστη στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα τὶς ἐπιπτώσεις τῶν μηχανισμῶν, ποὺ τῆς ἐπιτρέπουν νὰ ἀναπτύσσει ἐπεκτατικὲς βλέψεις καὶ ποὺ ὑποκινοῦν τὴν κρίση στὴν περιοχὴ. Ὁ κρατικὸς προϋπολογισμὸς τῆς Τουρκίας ἀδείχθηκε με ταχὺ ρυθμὸ κατὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδο καὶ ἰδίως τὴν τελευταία διετία (βλ. Πίνακα 3). Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῆς Τουρκίας ἀπὸ 511 ἑκατ. \$ τὸ 1967, 786 ἑκατ. \$ τὸ 1973 καὶ 930 ἑκατ. \$ τὸ 1974, ἐφθασαν νὰ ὑπερβαίνουν τὰ 2 δισεκ. \$ τὸ 1975 καὶ νὰ ἐγγίσουν τὰ 2,6 - 3 δισεκ. \$ τὸ 1976. Ἐξ ἄλλου ἡ Τουρκία ἀπὸ τὸ 1972 προχώρησε στὴ δημιουργία ἐνὸς προγράμματος ἀνασχηματισμοῦ καὶ ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς (Remo: Reorganization-Modernization), ποὺ προέβλεπε γιὰ τὴν περίοδο 1972-82 δαπάνες συνολικοῦ ὕψους 16 δισεκ. τουρκικῶν λιρῶν (TL), δηλ. 1,2 δισεκ. \$. Ἡ ἔνταση τῆς κρίσεως δδῆγησε ὁμοσ στὴν ἀναπροσαρμογὴ του τὸ 1975, ὅποτε ἀδείχθηκε τὸ προγραμματισμένο ποσὸ σὲ 22 δισεκ. TL, ἐνῶ συντηθήθηκε ἡ περίοδος περατώσεώς του στὸ διάστημα 1973-78. Τὸ ποσὸ αὐτὸ προβλέπεται νὰ κατανεμηθῆ ὡς ἑξῆς:

1973-74 :	3,2 δισεκ. TL	(229 ἑκατ. \$)
1975 :	7,34 » »	(524 » »)
1976 :	6,04 » »	(430 » »)
1977 :	5,44 » »	(388 » »)
1978 :	1,68 » »	(120 » ») ¹

1. Βλ. στὸ Βῆμα τῆς 10.6.1975.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Ἐξέλιξη ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος καὶ δημοσίων δαπανῶν Τουρκίας
δισεκ. τουρκικῆς λίρας (TL)
(1975: 1 \$ = 14 TL)

Ἔτος	Ἀκαθ. Ἐγγ. Προϊὸν	Δαπάνες Δημοσίου Προϋπολ.	(3) σὺν ποσοστὸ τοῦ (2)	Ποσοστιαία ἐτήσια μεταβολὴ δημοσίων δαπανῶν
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1968	112,2	21,4	19,1	
1969	124,9	25,3	20,3	18,2
1970	146,9	31,9	21,7	26,1
1971	192,0	43,8	22,8	37,3
1972	237,8	51,5	21,7	17,6
1973	308,5	61,0	19,8	18,5
1974	430,6	81,7	19,0	33,8
1975	534,0 ²	106,9	20,0	30,9
1976		153,0		41,7

Μεταβολὲς δαπανῶν Δημ. Προϋπολογισμοῦ:

1970-73 μέσος ὅρος : 24,9

1974-75 » » : 32,4

1976 » » : 41,7

1. Ἐκτιμήσεις.

Πηγή ἢ:—OECD- Turkey, καὶ Türkiye is Bankasi A.S.—Review of Economic Conditions.

Τὸ πρόγραμμα προμηθειῶν ἔχει σὺν κύριους στόχους α) τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ ναυτικοῦ (ἐπέκταση τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐγχώριας ναυπηγήσεως πολεμικῶν σκαφῶν, προμήθεια συγχρόνων πολεμικῶν πλοίων, καταλλήλων γιὰ τὴν περίοδον τοῦ Αἰγαίου—ἀντιτορπιλικῶν, φρεγατῶν, ὑποβρυχίων 1000 τ.), τῆς ἀεροπορίας (προμήθεια Φάντομς, ἴδρυση βιομηχανίας συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς ἀεροπορικοῦ ὄπλου—σχέδιο Tusas—κ.ἄ.), τῶν τεθωρακισμένων (βελτίωση τῆς βιομηχανίας συντηρήσεως τάνκς ποὺ ἱδρύθηκε τὸ 1967), β) τὴν ἐπέκταση τῆς βιομηχανίας κατασκευῆς μικρῶν ὄπλων καὶ γ) τὴ διεύρυνση τῆς γενικότερης στρατιωτικῆς ὑποδομῆς.

Ἰδιαίτερη ἐμφαση δίνουν οἱ Τούρκοι στὴν ἀνάπτυξη ἐγχώριας πολεμικῆς βιομηχανίας, ποὺ ἔχει μάλιστα προτεραιότητα ἐναντι τῶν ἰδιωτικῶν βιομηχανιῶν. Εἰδικότερα οἱ τουρκικοὶ στόχοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

- 1) Ἐπέκταση τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς μικροῦ ὄπλου καὶ στόν τομέα παραγωγῆς ἀντιαρματικῶν καὶ ἀντιαεροπορικῶν ρουκετῶν στὰ ἐργοστάσια τῆς ΜΚΕΚ (Makina ve Kimya Endustrisi Kurumu: μηχανολογικὴ καὶ χημικὴ βιομηχανία).
- 2) Ἰδρυση βιομηχανίας ὀχημάτων διαφόρων τύπων με τὴ συνεργασία ξένων ἐπιχειρήσεων (British Motor Corp., MAN, Internat. Harvester, Good-year).
- 3) Ἐκσυγχρονισμὸς τῶν 885 ἀρμάτων μάχης M-48, γιὰ τὰ ὅποια τὸ ὄπλο, ποὺ θὰ πρέπει νὰ εἰσαχθῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, στοιχίζει 230 ἑκ. δολλ., συναμολόγησι 1.000 ἀρμάτων μάχης, τύπου Leopard.² ἐπέκταση τῆς βιομηχανίας χάλυβος.
- 4) Παραγωγή ὑποβρυχίων τῆς τάξεως τῶν 1.000 τ. καὶ ἄλλων τύπων σκαφῶν.
- 5) Ἰδρυση βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὄπλου, ὕψους ἐπενδύσεως 800 ἑκατ. δολλ., χωρὶς νὰ ὑπολογισθοῦν οἱ ἀπαραίτητες συμπληρωματικὲς ἐπενδύσεις ὑποδομῆς, καὶ με 75% χρηματοδότηση ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν.³ Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ διεξάγονται διαπραγματεύσεις με 5 ἑταιρεῖες, τὴ Northrop (πρόταση παραγωγῆς τῶν F-5E Tiger International Fighter), τὴ Lockheed (παραγωγή τῶν F-104 S καὶ σὲ δευτέρῃ φάσει τῶν CL-1200 Lander), τὴ Hawker Siddeley (γιὰ τὴν παραγωγή τῶν Harriers), τὴν British Aircraft Corp. (BAC) (γιὰ τὰ Jaguar) καὶ τὴ LTV (γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ Corsair A-7).⁴ Πράγματι τὸν Ὀκτώβριον 1974 ἱδρύθηκε ἡ Turkish Aircraft Co. Tusas με σκοπὸ, ὄχι μόνον τὴ συναμολόγησι ἀεροπλάνων, ἀλλὰ καὶ

2. Γιὰ τὴ γερμανο-τουρκικὴ συμφωνία δημιουργίας τῆς σχετικῆς βιομηχανίας καθὼς καὶ βιομηχανίας συναμολογήσεως ἀεροπλάνων, βλ. στὴν Καθημερινὴ καὶ στὸ Βῆμα τῆς 21.12.1975.

3. Financial Times, 21.3.73.

4. U. Albrecht-D. Ernst-P. Lock-H. Wulf, ὁ. ἄ., σελ. 172 ἐπ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Οἱ σημαντικότερες παραγγελίες καὶ παραλαβές κύριου πολεμικοῦ ὀπλοῦ μετὰ τὸ 1972

(σὲ ἑκατ. δρχ. Ἡ συναλλαγματικὴ ἰσοτιμία τοῦ δολλαρίου λήφθηκε πρὸς 30 δρχ. = \$)

ΕΛΛΑΔΑ		ΤΟΥΡΚΙΑ	
Ποσότητα - Εἶδος ὀπλισμοῦ (χώρα προελεύσεως)	Κόστος	Ποσότητα - Εἶδος ὀπλισμοῦ (χώρα προελεύσεως)	Κόστος
<i>I. Ἀεροπορία:</i>			
3 LOCKHEED T-33 (Βοήθεια NATO μὲσω Ὁλλανδίας)	...	19 CESNA T-41 (ΗΠΑ)	...
38 F-4E PHANTOM 2 (ΗΠΑ)	5.400	3 AUGUSTA BELL 205 IROQUOIS (ΗΠΑ)	52
40 MIRAGE F-1 (Γαλλία)	5.600	7 LOCKHEED F-104 (Ἰσπανία)	624
12 MIRAGE F-1 (Γαλλία)	1.700	4 CESNA 206 (ΗΠΑ)	...
3 CANADAIR CL-215 (Καναδάς)	199	2 BRITTEN-NORMAN BN-2 (Ἀγγλία)	13
18 C-130H HERCULES (ΗΠΑ)	3.510	20 TRANSALL C-160 (Γερμανία)	4.680
40 T-2E ἑκπαιδευτικὰ (ΗΠΑ)	870	40 F-4 E PHANTOM 2 (ΗΠΑ)	5.700
60 A-7D CORSAIR (ΗΠΑ)	8.610	42 NORTHROP F-5E TIGER II (ΗΠΑ)	7.500
30 ALPHA JET ἑκπαιδευτικὰ (Γαλλία)	2.600	24 JAGUAR & ἀντιαεροπορικοὶ πύραυλοι ¹ (Ἀγγλία)	7.000
... Ἐλικόπτερα ναυτικοῦ (Γαλλία)	...	36 F-104 S (Ἰταλία)	5.000
100 ἀντιαεροπορικὰ RH-202 (Γερμανία)	1.300	7 F-5 (ΗΠΑ μὲσω Λιβύης)	2.100
		... ἑκπαιδευτικὰ ALPHA JET καὶ τακτικῆς ὑποστηρίξεως (Γερμανία)	...
		80 Πύραυλοι SHAFRIR ἀεροπορίας (Ἰσραήλ)	52
Σύνολο I.	29.789	Σύνολο I.	25.721
<i>II. Ναυτικό:</i>			
2 Ὑποβρύχια (ΗΠΑ)	9	2 Ὑποβρύχια (ΗΠΑ)	...
1 Ἀντιτορπιλικό (ΗΠΑ)	7	3 Ἀντιτορπιλικὰ (ΗΠΑ)	21
4 Τορπιλλάκατοι LA COMBATTANTE 3 (Γαλλία)	5.980	4 Ὑποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.)	2.080
2 Περιπολικὰ 350 τ. (Γαλλία)	780	4 Ὑποβρύχια (τύπου 206, 450 τ.) (Γερμ.)	430
4 Ὑποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.)	2.080	1 Ἀρμάτωγὸ 5800 τ. (ΗΠΑ)	...
3 Ὑποβρύχια (1.250 τ.) (Γερμ.)	4.200	3 Περιπολικὰ SAAR IV (Ἰσραήλ)	1.138
5 Φρεγάττες TF-109 (ΗΠΑ) ¹	7500	150 Πύραυλοι GABRIEL ναυτικοῦ (Ἰσραήλ)	449
Σύνολο II.	13.056	Σύνολο II.	4.118
<i>III. Στρατὸς ξηρᾶς:</i>			
Ἐλικόπτερον ἀεροπορικοῦ τάνκς M-48 (ΗΠΑ)	840	Ἐλικόπτερον ἀεροπορικοῦ 880 τάνκς M-47 καὶ M-48	6.900
130 Τάνκς AMX-30 (Γαλλία)	2.240	50 Τάνκς LEOPARD I (Γερμανία)	1.110
55 Τάνκς AMX ἐλαφρὰ (Γαλλία)	858	260 Θεωρακτικὰ ἀυτοκίνητα (Ἀγγλία)	...
2000 Τζιπ ARO 240 (Ρουμανία)	305	Σύνολο III.	8.010
Σύνολο III.	4.243		
<i>IV. Διάφορα</i>			
11 Ἐλικόπτερα (Ἰταλία)	2.100		
300 Θεωρακτικὰ ἀυτοκίνητα (Ἰταλία)			
Ἐξοπλισμὸς ὑποβρυχίων (Ἰταλία)			
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	49.188 = 1.640 ἑκατ. \$	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	37.849 = 1.262 ἑκατ. \$

... Δὲν ὑπάρχουν στοιχεία.

1. Διαπραγματεύσεις. Δὲν ὑπολογίσθηκαν στὴν ἀθροισή.

Σημειώσεις πᾶνω στὸν πίνακα:

1) Δὲν περιλαμβάνεται τὸ ὄπλο ποὺ θὰ χορηγηθῆ στὰ πλαίσια τῆς βοήθειας τῆς Δυτ. Γερμανίας πρὸς τὶς δύο χώρες τὸ 1975/6 ἀξίας 100 ἑκατ. Δ.Μ. γιὰ τὴν κάθε μία, οὔτε ἡ βοήθεια τῶν ΗΠΑ.

2) Ὁ κατάλογος αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πλήρης γιὰ τὸ εἶδος τοῦ ὀπλισμοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξία τοῦ ὀπλοῦ, λόγω τῆς φύσεως τῶν στοιχείων δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει ἀπόλυτη βεβαιότητα. Τὰ στοιχεία ἀφοροῦν ἐξ ἄλλου μόνο τὸ κύριο ὄπλο καὶ ὄχι τὰ ὑπόλοιπα συμπληρωματικὰ ἔξοδα, ποὺ συνοδεύουν τὶς ἀγορές αὐτές, καὶ ποὺ ἀποτελοῦν σημαντικὴ πρόσθετη ἐπιβάρυνση.

3) Ἡ χαμηλότερη ἀξία ὅσον ἀφορᾷ τὶς τουριστικὲς παραγγελίες δὲν πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ὀδηγήσει στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ χώρα αὐτὴ διαπᾶνσε λιγότερα ποσά. Τὸ ὄπλο ποὺ ἔχει παραγγεῖλει μπορεῖ νὰ εἶναι λιγότερο γνωστὸ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔροι ἀγορᾶς, ἰδίως ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, νὰ εἶναι εὐνοϊότεροι.

II γ γ ἡ:— Sipri, Arms trade register (Stockholm 1975).

— U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf: Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland/Türkei (Hamburg 1976).

— Ἑλληνικὴ καὶ διεθνὴς εἰδησιογραφία.

ἑλικόπτερον, ἠλεκτρονικῶν κ. ἄ. Γιὰ τὴν ὥρα πάντως οἱ διαπραγματεύσεις προχωροῦν μὲ ἀργὸ ρυθμὸ καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀπέχει ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ ὑλοποίησή του.

Μὲ τὴ σύγκριση τῆς ἀξίας τοῦ κυριότερου πολεμικοῦ ὀπλοῦ, ποὺ οἱ δύο χώρες παρέλαβαν ἢ ἔχουν ἤδη παραγγεῖλει στὴν τελευταία τριετία περίπου, διαπιστώνεται ὅτι γιὰ μὲν τὴν Ἑλλάδα μὲ τοὺς με-

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Ἔτος	Στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα ¹		Δαπάνες γιὰ πλοία, ἀεροπλάνα, ἄρματα τεθωρακισμένα ²	
	Ποσὰ σὲ ἔκ. δολλ.	Σὺν % τῶν συναλ / κῶν εισπράξεων ἀπὸ ἐξαγωγῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν	Ποσὰ σὲ ἔκ. δολλ.	Σὺν % εισαγωγῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ³
1963	5,6	0,8		
1967	30,6	2,8		
1968	34,6	2,9	7,4	2,3
1969	52,6	4,0	11,0	2,8
1970	70,5	4,5	32,9	6,5
1971	63,6	3,3	32,1	5,5
1972	89,6	3,7	40,8	5,2
1973	123,8	3,6	53,0	4,6
1974	237,0	5,7	193,7	15,4
1975	572,0	13,0	363,7	24,9
1976	596,0			

1. Ἐκτιμήσεις.
 2. Τρίτητα Ἑλλάδος: Δελτίον ἐξωτερικῶν συναλλαγῶν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, Συναλλαγματικὴ στατιστικὴ. Παρ' ὅλο πὸς τὸ μέγεθος αὐτὸ δὲν περιλαμβάνει ἐξ ὀλοκλήρου ἀμυντικὰς δαπάνες, οἱ τελευταῖες φαίνεται ν' ἀποτελοῦν σημερινὸ μέρος του.
 3. Οἱ εισαγωγὲς πλοίων, ἀεροπλάνων κτλ. περιλαμβάνονται στὶς εισαγωγὰς κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

τριπτοῦτος ὑπολογισμὸς πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ 1.640 ἑκατ. δολλ., γιὰ δὲ τὴν Τουρκία τὰ 1.262 ἑκατ. δολλ. (βλ. Πίνακα 4).

Ἡ πίεσις ποῦ ἄσκειον οἱ ὑψηλὲς αὐτὲς δαπάνες στοὺς οικονομικοὺς πόρους εἶναι καὶ γιὰ τίς δύο χῶρες προφανής. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα—ὅπως καὶ γιὰ τὴν Τουρκία—ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ σημαίνει ὅτι οἱ πολεμικὲς δαπάνες περιορίζουν σημαντικὰ τοὺς κρατικούς πόρους γιὰ ἄλλες κατηγορίες δαπανῶν καὶ στενεύουν τὰ περιθώρια τοῦ Κράτους νὰ διαδραματίζει πῶς ἐνεργὸ ρόλο στὴ διαδικασίᾳ οικονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Ἐπὶ πλέον, ἡ αὔξησις τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους τῆς χώρας, ποῦ ὀφείλεται στὴν ἀγορὰ ὀπλισμοῦ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, μειώνει τὰ περιθώρια ἀντλήσεως πιστώσεων σὲ συνάλλαγμα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ τομέα τῆς Οἰκονομίας (γιὰ ἐπενδύσεις, εισαγωγὴ ἐνδιάμεσων καὶ ἀπαραίτητων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κτλ.), μὲ συνέπεια νὰ μετατίθεται ἡ πρωτοβουλία ἀναλήψεως ἐπενδυτικῶν δραστηριοτήτων στὶς πολυεθνικὲς ἐπιχειρήσεις.

Γιὰ νὰ δώσουμε μιὰ εἰκόνα τῆς σημασίας τῶν πολεμικῶν δαπανῶν γιὰ τὴν Οἰκονομίᾳ τῆς χώρας σημειώνουμε ὅτι μετὰ τὴν 1970-74 τὸ ὕψος τους ἔφθασε συνολικὰ σὲ 83,6 δισεκ. δρχ., ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν ἀκαθάρτων ἐπενδύσεων στὴ βιομηχανία (μεταποιη-σθ) στὸ ἴδιο διάστημα ἦταν 85,8 δισεκ. δρχ. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν Πίνακα 1, οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὴν ποσοστὸ τοῦ ἀκαθάρτου ἐγχωρίου προϊόντος αὐξήθησαν σημαντικὰ τὸ 1975 καὶ ἔφθασαν τὸ 6,5%, ὃ δὲ προϋπολογισμὸς ἐθνικῆς ἀμύνης ὑπερβαίνει δὲλόκληρη τὴν κρατικὴ ἐπενδυτικὴ δραστηριότητα (Πίνακας 1, σειρὰς 2 καὶ 6). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ἐπηρεάζουν τὸ ΑΕΠ καὶ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο μᾶς σειρὰς ἐτῶν καὶ ὄχι μόνον τοῦ ἔτους ποῦ πραγματοποιοῦνται, δεδομένου ὅτι ἡ μὴ διάθεσί τους γιὰ παραγωγικὲς ἐπενδύσεις ἔχει σὴν συνέπεια μικρότερη σχετικὰ παραγωγὴ στὰ ἐπόμενα ἔτη.¹

Σοβαρὲς εἶναι ἐξ ἄλλου οἱ ἐπιπτώσεις στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν καὶ τῶν δύο χωρῶν. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπολογίσθηκε ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα (προμήθεια κύριου ὀπλισμοῦ, ἀνταλλακτικῶν, τηλεπικοινωνιακοῦ ὕλικου, πολεμοφοβίων) μὲ ἐξαιρητικὰ συντηρητικὸς ὑπολογισμὸς σημείωσαν ραγδαία ἄνοδο (βλ. Πίνακα 5).

Ὅπως προκύπτει ἤδη ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποῦ ἀναφέρθηκαν προηγουμένως, μὲ τὴν κυριακὴ κρίσις τοῦ 1974 ἀποκορφώνεται τὸ βᾶρος, ποῦ οἱ δύο

χῶρες ἐπωμίζονται μὲ τὴ μορφή τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ἄμεσου κόστους τῆς τουρκικῆς ἀποβίσεως στὴν Κύπρον θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολος. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρόχειρες ἐκτιμήσεις ποῦ ἔχουν γίνῃ εἶναι χαρακτηριστικὲς: Γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸ κόστος τῆς κινητοποιήσεως τῶν δέκα πρώτων ἡμερῶν ἐκτιμᾶται σὲ 250 ἑκατ. δολλ. περίπου.² Μόνον τὸ κόστος ἐπιστρατεύσεως ἐπιβάρυνε τὸν Δημόσιο Προϋπολογισμὸ μὲ 50 ἑκατ. δολλ. τὸ 1974, 53 ἑκατ. δολλ. τὸ 1975, ἐνῶ ὑπάρχει πρόβλεψη γιὰ ἄλλα 27 ἑκατ. δολλ. στὸν προϋπολογισμὸ τοῦ 1976. Γιὰ τὴν Τουρκία ἀναφέρεται ὅτι μέχρι τὰ μέσα τοῦ 1975, τὸ κόστος τῆς ἐπεμβάσεως αὐτῆς εἶχε φθάσει συνολικὰ τὰ 2,5 δισεκ. δολλάρια,³ δηλ. τὸ 87% τῶν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων καὶ τὸ 41% τῆς συνολικῆς κρατικῆς καταναλώσεως καὶ ἐπενδυτικῆς δραστηριότητας τοῦ 1974.

Σημαντικότερες ὁμως εἶναι οἱ γενικότερες ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομίᾳ τῶν δύο χωρῶν, ποῦ ἐδῶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξετάσουμε σὲ βάθος (π.χ. ἐπιβράδυνσις τῶν ἐπενδύσεων, πληθωριστικὲς τάσεις, μείωσις τῶν συναλλαγματικῶν εισπράξεων, κοινωνικὰ προβλήματα). Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρουμε ὀρισμένα ἀπὸ τὰ προβλήματα ποῦ ἀντιμετωπίζουν οἱ δύο Οἰκονομίες καὶ ἰδίως ἡ τουρκικὴ, ὅπου ὁ πληθωρισμὸς ἔφθασε μετὰ τὸ Ἰουνίου 1974 καὶ Ἰουνίου 1975 τὸ 22,6% (Ἑλλάς: 12,9%), ἐνῶ ἡ ἀνεργία καὶ στὶς δύο χῶρες ἀνέβηκε μετὰ τὸ Σεπτεμβρίου 1974 καὶ

1. Γιὰ τίς ἀρνητικὲς ἐπιδράσεις τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν στὴν οικονομικὴ ἄνοδο καὶ τὴν ἐξαγωγικὴ ἐπίδοσις μᾶς χώρας, βλ. K. W. Rothschild, «Military Expenditure, Exports and Growth», στὸ *Kyklos*, 26, 1973, σελ. 804-812, γιὰ δὲ τίς ἐντυπωσιακὲς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομίᾳ τῶν χωρῶν τῆς Μ. Ἀνατολῆς: H. Askari—V. Corbo, «Economic Implications of Military Expenditures in the Middle East», στὸ: *Journal of Peace Research*, 11, 1974, σελ. 341-343.

2. Βλ. X. Zolotas, στὸ *Handelsblatt* τῆς 15.8.1974.
 3. Βλ. στὸ *Βῆμα* τῆς 14.8.1975. Ἡ *Monde* ἀναφέρει κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποβίσεως στὴν Κύπρον 720 ἑκατ. δολλάρια (17.9.1975).

Ἰουνίου 1975 γύρω στὸ 30%, ἀλλὰ σὲ πολὺ μεγαλύ-
τερο βαθμὸν στὴν Τουρκία ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ ἀ-
νέργων. Ἡ Τουρκία ἐπὶ πλεόν διπλασίασε μῆσα σὲ
ἕνα χρόνιο τὸ ἔλλειμμα στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν τῆς,
ποῦ ἀπὸ 1.381 ἑκατ. δολλ. στὸ διάστημα Ἰαν. - Σεπ.
1974 ἔφθασε τὰ 2.569 ἑκατ. δολλ. κατὰ τὴν ἀντίστοιχη
περίοδο 1975, μὲ συνέπεια τὴ ραγδαία μείωση τῶν
συναλλαγματικῶν τῆς ἀποθεμάτων ἀπὸ 2.170 ἑκατ.
δολλ. τὸν Ἰούνιο 1974 σὲ 1.213 ἑκατ. δολλ. τὸν Ἰ-
ούλιο 1975. Ἡ Τουρκία ὁμῶς πῆγχε νὰ ἐξασφαλίσει
στὴν τελευταία διετία ἀρκετὰ ἱκανοποιητικοῦς ρυ-
θμοὺς ἀξήσεως τοῦ ἔθνικοῦ τῆς εἰσοδήματος, δη-
λαδὴ γύρω στὸ 7% τὸ 1974 καὶ 7%-7,5% τὸ 1975,
σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὸ εἰσόδημα
μειώθηκε κατὰ 2% τὸ 1974 καὶ ἀξήθηκε κατὰ
3,0-3,5% μῆσα στὸ 1975. Παράλληλα ἀξήθηκε καὶ ὁ
ἐξωτερικὸς δανεισμὸς τῶν δύο χωρῶν. Μόνον στὸ
πρῶτο ὄκταμηνο τοῦ 1975 ἡ Τουρκία ἀναγκάσθηκε
νὰ δανεισθῆ ἀπὸ τὴ διεθνή κεφαλαιαγορὰ 700 ἑκατ.
δολλ. γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου
πληρωμῶν τῆς, καὶ τὸ ἐξωτερικὸ χρέος τῆς ἔφθασε
στὰ μῆσα τοῦ 1975 τὰ 4 δισεκ. δολλ., ἐνῶ τὸ ἐξωτερι-
κὸ χρέος τῆς Ἑλλάδος ἀνερχόταν στὰ τέλη τοῦ 1975
σὲ 6 δισεκ. δολλ. περίπου, σημειώνοντας ἔτσι ἀξίη-
ση κατὰ 1,5 δισεκ. δολλ. περίπου (33%) μῆσα σὲ
ἐνάμισιο χρόνον.

Ὁ ἄμεσος κρατικὸς δανεισμὸς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ
τὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν κάλυψη τῶν δαπανῶν τοῦ κρα-
τικοῦ προϋπολογισμοῦ παρουσιάζει τὰ τελευταῖα
ἔτη συνεχῆ διόγκωση:

1963-66 :	2.652	ἑκ. δρχ.	(88,4	ἑκ. δολλ.)
1967-70 :	6.915	»	»	(230,5
1971-74 :	19.680	»	»	(656,0
1972 :	3.202	»	»	(107
1973 :	8.591	»	»	(286
1974 :	5.184	»	»	(173
1975 :	15.375	»	»	(512

Πηγή: Μηνιαῖο Στατιστικὸ Δελτίο Τραπεζῆς Ἑλλάδος.

Ὁ προοδευτικὸ ἀξανάμενος στρατιωτικὸς προσα-
νατολισμὸς τοῦ Δημ. Προϋπολογισμοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς
ἐπιδράσεις ποῦ ἄμεσα ἀσκεῖ πάνω στὴν οικονομικὴ
ἀνάπτυξη μὲ τὴν ἀπορρόφηση οικονομικῶν πόρων,
ἔχει καὶ σὰν συνέπεια τὴν προοδευτικὴ ἀξίηση τῆς
ἐξωτερικῆς οικονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξαρτήσε-
ως τῆς χώρας. Ἡ διεύρυνση τῆς στρατιωτικῆς καὶ
κατ' ἐπέκταση τῆς πολιτικῆς ἐξαρτήσεως προκύπτει
ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι κάθε ἀγορὰ κύριου πολεμικοῦ
ὕλικου ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ὀδηγεῖ στὸν πολλαπλασια-
σμὸ τῶν ἀναγκῶν γιὰ ἀνταλλακτικὰ καὶ ἄλλα συμ-
πληρωματικὰ ὄπλα καὶ συστήματα, καθὼς καὶ γιὰ
ὑπηρεσίες συντηρήσεως, ἐκσυγχρονισμοῦ κτλ., καὶ
γενικὰ ὑποκινεῖ ἕνα μηχανισμό γιὰ περισσότερες
πολεμικῆς προμήθειες ἀπὸ τὶς χώρες ἀγορᾶς βαρέ-
ου στρατιωτικοῦ ὑλικοῦ. Ἐξ ἄλλου ἡ προμήθεια

σύγχρονου ὀπλισμοῦ συνδέεται καὶ μὲ ἄλλης φύ-
σεως πολιτικὰ ἢ στρατιωτικὰ ἀνταλλάγματα.¹ Ἡ
οικονομικὴ ἐξάρτηση μὲ κριτήριον τὴν ἀναλογία
τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους τῆς χώρας πρὸς τὴν ἀξία
τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς (ἀκαθ. ἐγχώριον προϊόν)
ἀπὸ 20,8% τὸ 1967 ἔφθασε στὸ 28,6% τὸ 1974 καὶ γύρω
στὸ 30% τὸ 1975 (ἀξίηση μῆσα στὰ ὄκτα τελευταῖα
χρόνια : 44%).

Παράλληλα μὲ τὸ ἐπίπεδο, στὸ ὁποῖο διαμορφώ-
νονται τελικὰ οἱ πολεμικῆς δαπάνες τῶν δύο χωρῶν,
ἔξ ἴσου σημαντικὸ εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ τρό-
που, μὲ τὸν ὅποιο οἱ χρηματικοὶ πόροι μεταβάλλον-
ται σὲ πολεμικὸ ὕλικό. Τόσο ἡ Ἑλλάδα ὅσο καὶ ἡ
Τουρκία εἶναι στὸν τομέα τῶν ἐξοπλισμῶν ἄμεσα καὶ
ἐξ ὀλοκλήρου ἐξαρτημένες ἀπὸ τὶς ξένες χώρες καὶ
κυρίως τὶς ΗΠΑ, ποῦ μέχρι τὸ 1970 περίπου κατεῖχαν
μονοπωλιακὴ θέση ἀπὸ πλευρᾶς προμηθείας ὀπι-
σμοῦ. Ἡ ἐξάρτηση αὐτὴ ἄρχισε νὰ διαφοροποιεῖται
γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὶς πρώτες παραγγελίες ὑποβρυ-
χίων στὴ Δυτ. Γερμανία (γύρω στὸ 1966) καὶ ἐντά-
θηκε μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας
τὸ 1971. Ἐκτοσε, σημαντικὸ τμήμα τῶν πολεμικῶν
παραγγελιῶν κατευθύνθηκε πρὸς τὴ Γαλλία κυρίως.
Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ μὲ τὴν Τουρκία, ποῦ στρα-
φικε σὲ νέες ἀγορές γιὰ τὴν προμήθεια πρόσθετου
ὀπλισμοῦ, ὅπως στὴν Ἀγγλία, τὴν Ἰταλία, τὴ Γερ-
μανία. Ἡ ὁδία δηλαδὴ τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως
τῶν δύο χωρῶν συνίσταται στὸ ὅτι οἱ οικονομίες τους
δὲν ἔχουν φθάσει σὲ ἐπίπεδο τέτοιο, ποῦ νὰ τοὺς δί-
νει τὴ δυνατότητα νὰ παράγουν τὰ ὕλικα προϊόντα
ποῦ ἀπαιτοῦνται γιὰ ἀποτελεσματικὴ ἔθνικὴ ἀμυνα
καὶ νὰ ἀποκομιζοῦν ὀρισμένα τουλάχιστον ὀφέλη
ἀπὸ τὶς στρατιωτικῆς τους δαπάνες.

Οἱ ὕψηλές συναλλαγματικῆς δαπάνες καὶ οἱ ἐπι-
πτώσεις τους στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν ἄσκησαν πίε-
ση καὶ στὶς δύο χώρες, καὶ τὶς ἀνάγκασαν νὰ ἐρευ-
νοῦν γιὰ τρόπους ἐξοικονομῆσεως ἐνὸς τμήματος τῶν
δαπανῶν αὐτῶν. Ἔτσι ἄρχισαν, ὅπως εἶδαμε, νὰ δια-
γράφονται ἔντονες τάσεις συμπληρώσεως τοῦ ἀντα-
γωνισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν ἀπὸ ἕνα ἀνταγωνισμὸ
ἐπιτόπιας παραγωγῆς πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Σύμφωνα
μὲ τὶς ἐνδείξεις, στὴν περιοχὴ ποῦ ἐξετάζουμε δια-
μορφώνεται μὴ νέα διάσταση στὶς οικονομικο-στρα-
τιωτικῆς σχέσεις τῆς μὲ τὶς ἀνεπτυγμένες χώρες.
Οἱ τελευταῖες δηλαδὴ ἐπεκτείνουν ραγδαῖα τὶς πο-
λήσεις σύγχρονου ὀπλισμοῦ καὶ πολεμικοῦ ὑλικοῦ
στὶς δύο χώρες, ἐνῶ συγχρόνως ἀρχίζουν νὰ προω-
θοῦνται καὶ ἄμεσες ἐπενδύσεις στὴν πολεμικὴ βιο-
μηχανία μὲ τὴ μεταφορὰ κεφαλαίου, τεχνολογίας,
ἐκπαιδεύσεως, ὑπηρεσιῶν κτλ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ

1. Βλ. τὶς πιέσεις τῶν ΗΠΑ γιὰ τὴν χρησιμοποίηση τῆς βά-
σεως τῆς Κρήτης μὲ ἀντάλλαγμα τὸν ἐκσυγχρονισμό τῆς ἀε-
ροπορίας καὶ γενικὰ τὴν συνέχιση τῆς οικονομικῆς καὶ στρα-
τιωτικῆς βοήθειας πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ
Υφυπ. Ἐξωτερικῶν Α. Χάρτιαν γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, στὸ
Βῆμα τῆς 27.12.1974 καὶ 20.4.1975.

δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ χώρου αὐτοῦ σὲ «προσθημένη ἀμυντικὴ περιοχή» (forward defense countries), ὅπως ἡ Ν. Ἀφρική, τὸ Ἰσραήλ, ἡ Βραζιλία, καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς νέας κατανουμῆς ἔργων στὰ πλαίσια ἑνὸς στρατιωτικο-βιομηχανικοῦ τρόπου ἀναπτύξεως.

Ἡ Τουρκία ἔχοντας μιὰ παράδοση στὸν τομεᾶ τῆς κατασκευῆς πολεμικοῦ ὀπλοῦ, ἀρκετὰ πρὶν ἀπὸ τὸν 18ο αἰ., ἔχει ἤδη ἀναπτύξει μιὰ πολεμικὴ βιομηχανία, ποὺ παράγει βάσεις ρουκετῶν καὶ ρουκέτες, πολεμικὰ σκάφη (κυρίως μέσα καὶ μικρὰ ἀποβατικά, πυραυλακάτους καὶ ἄλλα βοηθητικὰ πλοῖα, δεδομένου ὅτι ὀρισμένα μεγάλα σκάφη ἀπλῶς συναρμολογήθηκαν καὶ μάλιστα σὲ ἐξαιρετικὰ ἀργὸ χρόνον), ἐγκαταστάσεις ἐπισκευῆς ὀπλῶν μάχης, πιστόλια, πολεμοφόδια γιὰ τὸν στρατὸ καὶ τὸν πορτοβλικὸ κ. ἄ. Στόχος τῆς Τουρκίας εἶναι ἡ δημιουργία στρατιωτικῶν τμημάτων καὶ πολεμικῶν βιομηχανιῶν, ποὺ δὲν θὰ τελοῦν ὑπὸ τὸν ἄμεσο ἔλεγχον τοῦ ΝΑΤΟ, δὲν θὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ποὺ ἀναγκάζονται ν' ἀσκοῦν ὀρισμένες χῶρες ἀπέναντί της, ὅπως πρόσφατα οἱ ΗΠΑ, καὶ ἐπομένως θὰ τοὺς παρέχει εὐελιξία κινήσεων σὲ περίπτωση συγκρούσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Τουρκία μάλιστα δὲν δίστασε νὰ ἐντείνει τὴν διαφοροποίηση τῶν σχέσεών της καὶ νὰ δεχθῆ τὴ βοήθεια τῆς ΕΕΣΔ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βαρεϊὰς τῆς βιομηχανίας (χαλυβουργία), ποὺ βρισκεται στὴ βάση κάθε προσπάθειας ἀναπτύξεως πολεμικῆς βιομηχανίας. Οἱ προσπάθειες τῶν Τούρκων στρατιωτικῶν ἀρχισαν νὰ πρὸσφέρονται σὲ εὐρύτερα καὶ μεγαλύτερα σχέδια, ὅπως ἡ βιομηχανία ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ, ποὺ ἀναφέραμε, ἡ παραγωγή κινήτρων, ἠλεκτρονικῶν, τυποποιημένων ἀνταλλακτικῶν καὶ τηλεπικοινωνιακοῦ ὀπλοῦ.¹

Στὴν Ἑλλάδα ἡ καθαρὰ πολεμικὴ βιομηχανία περιοριζόταν βασικὰ μέχρι τώρα στὴν παραγωγή πυρομαχικῶν, στὴ ναυπήγηση μικρῶν βοηθητικῶν σκαφῶν (ρυμουλκὰ, ἀποβατικά, πετρελαιοφόρα, ὑδροφόροι κτλ.) τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὸ πεπαλαιωμένο ἐργοστάσιο συντηρήσεως ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ (ΚΕΑ). Οἱ παράγοντες ὅμως ποὺ ἀναφέραμε δῆλῶσαν καὶ ἐδῶ στὴν ἔνταση τῶν προσπαθειῶν γιὰ ἐγχώρια παραγωγή πολεμικοῦ ὀπλοῦ. Τὸ σοβαρότερον σχέδιον εἶναι ἡ ἀνάπτυξη βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ (EBAY), ποὺ ἤδη ἱδρύθηκε, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ Κράτος ἐλπίζει νὰ ἐξοικονομηθεῖ συναλλαγματικὲς δαπάνες 20 ἑκατ. δολλ., ποὺ διατιθενται ἐτησίως γιὰ τὴ συντήρησι τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας. Τὸ συναλλαγματικὸ αὐτὸ πλεονέκτημα, ἂν πράγματι ἀποτελεῖ κριτήριο τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς, φαίνεται στὴν περίπτωσιν αὐτῆ

ὑπερβολικὴ καὶ θὰ δηγήσει πιθανότατα σὲ μελλοντικὲς ἀπογοητεύσεις. Τὸ ἴδιο ἐξ ἄλλου συνέβη καὶ μὲ τὶς σοβαρότερες ἐπενδύσεις ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὴ χώρα, γιὰ τὶς ὁποῖες ἡ σύγκρισίς μεταξὺ τῶν στόχων, ὅπως εἶχαν διατυπωθῆ πρὶν ἀπὸ τὴν ἱδρύσιν τῶν σχετικῶν βιομηχανιῶν, καὶ τῶν ἐπιτευγμάτων, ἐμφανίζει σημαντικὴ ἀπόκλιση. Στὴν περίπτωσιν τῆς βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ βλέπουμε ὅτι πράγματι τὸ 1975 δαπανήθηκαν 583 ἑκατ. δρχ. γιὰ συντήρησι καὶ ἀνταλλακτικὰ τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν ἀεροσκαφῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὅμως τὰ 548 ἑκατ. διατέθηκαν γιὰ ἀνταλλακτικά. Γιὰ τὸ 1976 ἔχουν προγραμματισθῆ δαπάνες ὑψους 900 ἑκατ. δρχ. περίπου γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ, ἐνῶ γιὰ πρώτη φορὰ προβλέπονται δαπάνες 406 ἑκατ. δρχ. γιὰ ἐργατοτεχνικὸ προσωπικὸ, ποὺ προφανῶς ἀφορᾷ τὴν EBAY. Τὸ ὅλο ἔργο ὑπολογίζεται νὰ στοιχίσει περὶ τὰ 130 ἑκατ. δολλ. (4 δισεκ. δρχ.) ἐνῶ εἶναι ἄγνωστο τὸ κόστος λειτουργίας του. Ἡ συναλλαγματικὴ ἐξοικονόμησι τῶν ποσῶν γιὰ συντήρησι τῶν ἀεροσκαφῶν προϋποθέτει ὅτι ἡ νέα βιομηχανία θὰ εἶναι τόσο διαφοροποιημένη, ὥστε νὰ κατασκευάζει μὲ ἀποκλειστικὰ ἐγχώρια ὀπλὰ ὅλα τὰ ἀνταλλακτικὰ γιὰ τὰ F-104, τὰ Φάντομ F-4, τὰ Μιράζ, τὰ βομβαρδιστικὰ A-7D κτλ. Ἐπειδὴ τοῦτο φαίνεται μάλλον ἀπίθανον, ἡ βιωσιμότητα τῆς μονάδος αὐτῆς προβλέπεται νὰ στηριχθῆ στὴν ἐξασφάλισιν παροχῆς ὑπηρεσιῶν συντηρήσεως σὲ ξένου πολεμικὰ καθὼς καὶ σὲ πολιτικὰ ἀεροπλᾶνα. Ἀπὸ τὶς ὑπ' ἐσῆς αὐτῆς συντηρήσεως ὑπολογίζεται πρὸσθετο συναλλαγματικὸ ὄφελος 20-30 ἑκατ. δολλ. ἐτησίως.

Πέρα ἀπ' αὐτὰ γίνονται ἔρευνες γιὰ τὶς δυνατότητες ἀναπτύξεως τοῦ ἠλεκτρονικοῦ κλάδου ποὺ παίξει σπουδαῖον ρόλον στὴν πολεμικὴ βιομηχανία, ἐνῶ παράλληλα ἀσκοῦνται γενικότερες πιέσεις γιὰ τὴν ἱδρύσιν πολεμικῆς βιομηχανίας.² Ἡ ἀνάπτυξι ὅμως πολεμικῶν βιομηχανιῶν σὲ περιφερειακὲς χῶρες, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἔχει δημιουργηθῆ σοβαρὸτατα οικονομικὰ καὶ στρατιωτικὰ προβλήματα, χωρὶς ταυτόχρονα νὰ ἐπιτύχει τὸν προβαλλόμενον σὰν τὸν πρωταρχικὸν στόχον αὐτῆς τῆς προσπάθειας, δηλαδὴ τὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὶς ξένες βιο-

2. Γιὰ τὶς πιέσεις στὴ Βουλὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κυρίως, βλ. σὺν Βήμα τῆς 27.5.1975 καὶ 4.6.1975 καθὼς καὶ τὴν εἰσηγήσιν στὴ Βουλὴ τοῦ Ι. Παπασηφοῦ πᾶνον στὸν Προϋπολογισμὸν τοῦ 1976. Βλ. ἐπίσης τὶς κινήσεις ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴν ἱδρύσιν «Ἐταιρείας Μελετῶν Ἐθνικῆς Ἀμύνης» καὶ «Συνδύσεως Ἑλληνικῶν Ἐξοπλισμῶν», καὶ τὶς σχετικὰ ἀνακοινώσεις στὸν Τύπον (Ναυτεμπορικὴ, 6.8.1975) καθὼς καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ Π. Χαριτάτου στὸν *Οικονομικὸ Ταχυδρόμον*, ἀριθμ. 1090, 1102, καὶ 1119.

¹ Ἀντίθετα οἱ Ἕλληνες βιομηχανοὶ στὴ φάσιν αὐτῆ φαίνεται νὰ ἀντιμετωπίζον με ἄρκετὸ ρεαλισμὸ τὶς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἐγχώριας πολεμικῆς βιομηχανίας (βλ. τὴν συνέντευξιν τοῦ προέδρου τοῦ ΣΕΒ Δ. Μαρινόπουλου στὰ Νέα τῆς 19.11.1975).

1. Οἱ τουρκικὲς φιλοδοξίες φθάνουν μέχρι σημείου οὐτοπίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς δηλώσεις περὶ προθέσεως ἱδρύσεως βιομηχανίας πυρηνικῶν ὀπλων.

μηχανίες και τὸν ξένο ἔλεγχο στὸν ἀμυντικὸ τομέα.¹

Τὴν πιὸ ἀξιόλογη πολεμικὴ βιομηχανία στὶς ὑπὸ ἀνάπτυξη χώρες ἔχει δημιουργήσει ἡ Ἰνδία, ποὺ ἔχει φθάσει νὰ κατασκευάζει ἐπιτοπίως πολὺπλοκο πολεμικὸ τακτικὸ και πυρηνικὸ ὕλικὸ, ἐνῶ και ἡ Περσία, ἡ Βραζιλία, ἡ Ἀργεντινὴ κ.ἄ. ἔχουν ἀναπτύξει ἰδιαίτερα τὸν τομέα αὐτὸ. Τὸ ἀποτέλεσμα σ' ὄλες ἀποδοθεὶς χώρες εἶναι ὁμοῦ ἡ δέσμευση τεράστιων πόρων σὲ ἓνα τομέα, ὅπου ἡ διεθνὴς τεχνολογία προοδεῖ με ταχύτατο ρυθμὸ. Ἡ ἀνεπαρκέστατη τεχνολογικὴ, ὀργανωτικὴ κτλ. δομὴ, σὲ συνδυασμὸ και με τὶς μηδαμινὲς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ ἐξαγωγικὴ δραστηριότητα και ἀνταγωνισμὸ τῶν διεθνῶν βιομηχανιῶν πολεμικοῦ ὕλικου, συντελεῖ, ὥστε οἱ βιομηχανίες αὐτὲς νὰ βρίσκονται σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο ἀπὸ ἀπόψεως οικονομικῆς ἀποδοσεως και νὰ ἀπεξιώνονται τεχνολογικὰ με τόσο ταχεῖς ρυθμοὺς, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατο γιὰ μιὰ χώρα με περιορισμένους πόρους νὰ παρακολουθεῖ. Ἰδιαίτερα παρατηρήθηκε πῶς, και γιὰ τὴν παραγωγή πολεμικοῦ ὕλικου σχετικὰ ἀπλῆς τεχνολογίας, ἡ εἰσαγωγὴ ὀρισμένων στρατηγικῶν τμημάτων εἶναι ἀναπόφευκτη. Κατὰ κανὸνα μάλιστα ἡ αὐξηση τῆς ἐγχώρου προστιθεμένης ἀξίας δόγησε μεν σὲ μείωση τοῦ ἄμεσου συναλλαγματικοῦ κόστους, παράλληλα ὁμοῦ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ὑπέρμετρη αὐξηση τοῦ συνολικοῦ παραγωγικοῦ κόστους,² ὥστε τελικὰ νὰ ὑπάρξει ἀρνητικὴ ὑποκατάσταση εἰσαγωγῶν (negative import substitution).

Μὲ τέτοιες συνθήκες τὸ Κράτος ἢ θὰ εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ διατηρεῖ στὴ ζῆση παραγωγικῆς ἐγκαταστάσεως και νὰ προμηθεύεται ἐγχώρια πολεμικὰ προϊόντα, ποὺ σὲ σύγκριση με τὶς διεθνεῖς ἐξελίξεις στὸν τομέα αὐτὸ θὰ εἶναι πεπαιωμένα, ἢ θὰ ἀναγκασθῆ νὰ καταφύγει πάλι στὶς εἰσαγωγὲς τῶν τεχνολογικῶν σύγχρονων ὄπλων και ἐξαρτημάτων, ἀφοῦ ὁμοῦ προηγουμένως θὰ ἔχει δεσμευεῖς πόρους σὲ ἐπενδύσεις, ποὺ τὸ γενικότερο κόστος τους θὰ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰ πλεονεκτήματά τους.

Ἐκτὸς ὁμοῦ ἀπὸ τὶς οικονομικὲς ἐπιπτώσεις, ποὺ θὰ ἦσαν σοβαρότατες γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, λόγω τοῦ μεγέθους τῶν κεφαλαίων ποὺ ἀπαιτεῖται νὰ δεσμευθοῦν στὶς δραστηριότητες αὐτές, οὔτε οἱ πολιτικοὶ στόχοι θὰ ἐκπληρώνονταν, ὥστε τὸ ὑψηλὸ οικονομικὸ κόστος νὰ μπόρουσε νὰ συνδεθῆ με λογικὰ πολιτικὰ ὄφελῃ. Ὅπως φάνηκε ξεκάθαρα και ἀπὸ τὴν περίπτωση τῆς Τουρκίας, ἡ δέσμευση σημαντικῶν πόρων γιὰ τὴν ἐγχώρια

παραγωγὴ ὀρισμένων ἀνταλλακτικῶν και ἐξαρτημάτων δὲν ἀπέτρεψε τὴν αἰσθητὴ μείωση τῆς μαχητικῆς τῆς ἱκανότητος, ὅταν περιορίσθηκε ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῆς ἀπὸ τὶς ΗΠΑ. Ἡ στροφὴ τῆς Τουρκίας πρὸς ὑποκατάστατες ἀγορὰς τὴν ἐξυπλήρησε πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἐγγχώριες πολεμικὲς βιομηχανίες τῆς.

Ἐνῶς ἡ προμήθεια βαρέος πολεμικοῦ ὕλικου θὰ ἐξακολουθήσει—και εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἐξακολουθήσει—νὰ γίνεται ἀπὸ τὶς σύγχρονες πολεμικὲς βιομηχανίες τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, καμμιά μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας δὲν συντελεῖται με τὴν ἐγχώρια παραγωγὴ ὀρισμένων εἰδῶν ἐξοπλισμοῦ. Ἀλλὰ και οἱ προσπάθειες στὸν τομέα αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνον καὶ τὴν τεχνολογικὴ, ὀργανωτικὴ κτλ. βοήθεια τῶν ξένων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, με συνέπεια ἡ χώρα νὰ καταβάλλει μεγάλα ποσὰ γιὰ τὴν ἀγορὰ τῆς ἀπαραίτητης τεχνολογίας και κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, και ἡ λειτουργία τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν νὰ ἐξαρτῆται ἀπὸ ξένες και ὄχι ἀπὸ ἐγχώριες δυνατότητες. Πράγματι, ἡ ὑπὸ ἴδρυσή ἐλληνικὴ βιομηχανία ἀεροπορικῶν ὕλικου θὰ στηρίζεται γιὰ τὴ λειτουργία τῆς στὴ συνεργασία με τὴν Lockheed, τὴν General Electric, τὴν Westinghouse, και τὴν Austin. Ἡ παρακολούθηση και συντήρηση τοῦ τεχνολογικὰ προηγμένου ὕλικου τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀντίθετα σήμερα σὲ ἀμερικανικὲς ἐταιρεῖες-συμβούλους³ (συμβάσεις ὕψους 1,2 ἐκατ. δολλ.), οἱ προτάσεις τῶν ἐλληνικῶν ἐπιχειρήσεων γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες συνοδεύονται ἀπὸ συνεργασίες με ξένες ἐταιρεῖες,⁴ ἐνῶ ἡ Τουρκία γιὰ τὶς ἀντίστοιχες βιομηχανίες ἔχει βασισθῆ στὴν τεχνολογικὴ ἢ και ἄμεση συνεργασία με γερμανικὲς, ἀμερικανικὲς και ἀγγλικὲς ἐταιρεῖες, και γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐξοπλιστικῆς τῆς προσπάθειας ἴδρυσε ὀργανισμό, ποὺ θὰ στηρίζεται, ὄχι μόνον στὴν ἐγχώρια, ἀλλὰ βασικὰ στὴν ξένη χρηματοδότηση κ.ἄ.

Ἐπὶ πλέον ἡ ἴδρυση βιομηχανιῶν με ξένη συμμετοχὴ ἢ τεχνολογικὴ βοήθεια συνεπάγεται περιορισμὸ τῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας νὰ διαφοροποιήσει τὶς ἀγορὰς πολεμικοῦ ὕλικου, δεδομένου ὅτι ἡ πείρα συντηρήσεως, κατασκευῆς μερῶν κτλ. τῆς ξένης ἐταιρείας περιορίζεται στὸ ὕλικὸ ποὺ παράγει ἡ ἴδια. Δὲν εἶναι π.χ. δυνατό με τὴ βοήθεια τῆς Lockheed νὰ ἐπιτευχθῆ σχετικὴ ἀυτονομία γιὰ τὴ συντήρηση τῶν Μιράζ, και αὐτὸ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα αὐξηση τῆς μονομεροῦς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας ἀπὸ μιὰ πηγὴ πολεμικοῦ ὕλικου, ἀσυμβίβαστη με τὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπὸ. Κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθήκες, ἐνῶ ἡ ὑποκατάσταση τῶν εἰσαγωγῶν πολεμικοῦ ὕλικου και τῶν σχετικῶν ὑπηρεσιῶν με ἐγχώρια παραγω-

1. Βλ. U. Albrecht-D. Ernst-P. Lock-H. Wulf, «Militaryization, Arms Transfer and Production in Peripheral Countries», στὸ: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σελ. 199 ἔπ.

2. Ibid., και D. Mukerjee, «Costly Problems Develiv Defense», στὸ: *Financial Times*, 29.1.1975. Βλ. ἐπίσης τὸ ἄρθρο τῶν D. Childs-M. Kidron, «India, the USSR and the MIG Project», στὸ: *Economic and Political Weekly*, τόμ. 8, Σεπτ. 1973, σελ. 1721-8.

3. Βλ. στὸ Βῆμα τῆς 21.2.1975.

4. Προτάσεις συνεργασίας γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ΣΑΣΕΜ με τὴ ΧΡΩΠΕΙ, τὴ ΣΤΑΓΙΕΡ, κ.ἄ

γὴ ἐμφανίζεται ἴσως ὀρθολογικῆ, ἀπὸ βραχυχρόνια τουλάχιστον σκοπιά, στὴν ὁδία ὑπάρχει κίνδυνος νὰ δημιουργηθοῦν δομικὲς τέτοιες, ποὺ θὰ ἀδελήσουν μακροχρόνια τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση καὶ θὰ μειώσουν τὴν εὐελιξία κινήσεων τοῦ Κράτους στὸν στρατηγικὸ τομέα τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας: ἡ ὁποιαδήποτε ἐγχώρια βιομηχανία ποὺ θὰ βασιζέται στὴ συνεργασία ξένων ἑταιρειῶν, θὰ ὑπόκειται κατ' ἄρχην στὸν ἐλεγχὸ τῶν ἀλλοδαπῶν κρατικῶν μηχανισμῶν καὶ θὰ ἐπηρεάζεται ἄμεσα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν διεθνῶν σχέσεων τῆς χώρας.

Συμπερασματικὰ προκύπτουν τὰ ἑξῆς:

1. Στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τουρκία δημιουργήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια μηχανισμοί, ποὺ εἶχαν σὰν συνέπεια, ἕνα ἀξαναῖστο μῆμα τῶν ἐθνικῶν πόρων τῶν δύο χωρῶν νὰ δαπανᾶται στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου, σὲ βάρος τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τους ἀναπτύξεως. Γύρω μάλιστα στὸ 1970 οἱ συνθήκες στὴν περιοχὴ διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε οἱ 2 χώρες νὰ ἐξανασκαθοῦν νὰ ἀδελήσουν τὸ πολεμικὸ τους δυναμικὸ, φέροντας οἱ ἴδιες τὸ βάρος τῆς ἀγορᾶς βαρέος ὄπλου. Δεδομένου ὅτι οἱ πολιτικοὶ δεσμοὶ μὲς τὴς χώρες τῆς Δύσεως, παρὰ τοὺς μετασχηματισμοὺς ποὺ μεσολάβησαν στὸ μεταξύ, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἰσχυρότατοι, μὴ ἄλλη συνέπεια τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν εἶναι ἡ σημαντικὴ ἐνίσχυση τῆς ΝΑ πτέρυγας τοῦ ΝΑΤΟ, μὲ τρόπο ὅμως ποὺ, ἀντὶ νὰ ἐπιβαρύνει ὅλες τὶς ἐπαφελούμενες χώρες, βάρυνε ἀποκλειστικὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία, ὀφέλησε σημαντικὰ τὶς δυτικὲς βιομηχανίες,¹ καὶ βελτίωσε τὶς συνθήκες γιὰ τὴν οικονομικὴ διεύθυνση τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴν περιοχὴ.

2. Ἡ ἐθνικὴ ἄμυνα τῆς χώρας δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει σὰν ἀποκλειστικὸ στόχο τὴν ἀπόκτηση πολεμικοῦ ὕλικου μὲ κάθε θυσία, ἀδιάρητος ἀπὸ τὸ ἄμεσο, ἀλλὰ καὶ τὸ γενικότερο κόστος, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν περιοριστικὴ ἐπίδραση ποὺ ἄσκει οἱ ἐνέργειες αὐτὲς πᾶν ὡς σα δαπάνες τοῦ πολιτικοῦ τομέως, ποὺ δὲν συνδέονται ἐκ πρώτης ὄψεως μὲ στρατιωτικὴς φύσεως σκοποὺς. Ἡ πολιτικὴ στὸν τομέα αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι μὲ στρατηγικὴ ἀκρίβεια καθορισμένη καὶ μακρόπνοη. Ἡ στρατηγικὴ ἐθνικῆς ἄμυνας προϋποθέτει τὸν συστηματικὸ καθορισμὸ τῶν σχέσεων μεταξύ καθαρῶν στρατιωτικῶν, οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν στόχων καθὼς καὶ τῶν μεθόδων ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθηθοῦν, ὥστε νὰ ἐπιτευχθοῦν τὰ καλύπτερα δυνατὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἐκπλήρωση δηλαδὴ καθαρὰ στρατιωτικῶν σκοπῶν δὲν πρέπει νὰ ἔχει ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις σὲ ἄλλα ἐπιτε-

δα ποὺ, λιγότερο ἴσως ἐμφανῶς, ἔχουν σὰν τελικὸ ἀποτέλεσμα τὴ μερικὴ ἢ ὀλικὴ ἐξουδετέρωση τῶν πλεονεκτημάτων, ποὺ ἐπιτυγχάνονται ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς «καθαρᾶ στρατιωτικῆς» ἰσχύος τῆς χώρας.

3. Ἡ πολιτικὴ ἰδρύσεως ἐγχωρίων πολεμικῶν βιομηχανιῶν πρέπει νὰ βασιστεῖ σὲ ἀποκλειστικὰ οικονομικὰ κριτήρια καὶ νὰ ἐκμεταλλεῖται τὶς δυνατότητες ποὺ ἐνδεχόμενα νὰ ὑπάρχουν, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν ὀρισμένα θετικὰ οικονομικὰ ὀφέλη μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν θὰ σημειωθοῦν συγχρόνως δυσμενεῖς γιὰ τὴ χώρα ἐπιπτώσεις σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο. Σκέψεις γιὰ ἐνδεχόμενη μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως δὲν πρέπει νὰ ὀδηγήσουν στὴν ἴδρυση μονάδων ποὺ θὰ ἐπιβαρύνουν τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, θὰ μειώσουν δηλαδὴ τοὺς πόρους ποὺ θὰ ἔχει ἡ χώρα στὴ διάθεσή της γιὰ νὰ μεγιστοποιήσῃ τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα. Βέβαια τὸ κόστος τῆς ἰδρύσεως τέτοιων βιομηχανιῶν, ποὺ ἀποτελεῖ βασικὸ οικονομικὸ κριτήριον, δὲν εἶναι στὴν περίπτωσή αὐτῆ τὸ ἀδελήμενον ἐνδεχόμενος, μὴ ἀνταγωνιστικὸ κόστος παραγωγῆς ἐγχωρίου πολεμικοῦ ὕλικου, ἀλλὰ τὸ κοινωνικοοικονομικὸ κόστος, ποὺ θὰ προκύψει στὴν περίπτωσή ποῦ, λόγω τῶν ἐξωτερικῶν ἐξαρτήσεων τῆς χώρας, δὲν θὰ καταστή δυνατὸ νὰ βρεθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα ὕλικά μὲ συνήθεις ὄρους, στὸν ἐπιθυμητὸ, κρίσιμο χρόνο. Οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐκτίμηση τῶν στοιχείων αὐτῶν εἶναι ἐκείνες ποὺ ὀδηγοῦν συνήθως σὲ βασικὰ λάθη πολιτικῆς, σὲ βάρος τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἀποτελέσματος.

4. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπάρξει τουλάχιστον διερεύνηση τῶν πολυπλοκῶν καὶ ἐνισχυόμενων μηχανισμῶν, ποὺ ὑποκινεῖν τὶς πολεμικὲς δαπάνες πρὸς τὰ πάνω, ὥστε τὰ κέντρα λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων νὰ ἔχουν ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν προοπτικῶν στὸ θέμα τοῦτο.

5. Ὁ ἐντεινόμενος ἀνταγωνισμὸς ἐξοπλισμῶν τῶν δύο χωρῶν ὀδήγησε ἤδη σὲ σημαντικὴ αὐξηση τῆς ἐξαρτήσεώς τους ἀπὸ τὶς δυτικὲς χώρες. Ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμὸς στὸν ὀποιοὺ βασιζόταν γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων τους, ἔκτος ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῶν μηχανισμῶν τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς τους ἐξαρτήσεως, ὀδηγεῖ καὶ στὴν ἐνίσχυση τῆς οικονομικῆς τους ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο. Ἦδη ἡ Ἑλλάδα φαίνεται ὅτι θὰ ἀναγκασθῆ νὰ ἀνεχθῆ αὐξηση τῆς ἀλλοδαπῆς διεσπόμενης στὸν τραπεζικὸ τομέα λόγω τῆς συμβολῆς ὀρισμένων ξένων τραπεζῶν στὸν ἐξωτερικὸ δανεισμὸ τῆς χώρας, καὶ εἶναι πλέον ἡ βέβαιον, ὅτι διαθέτει μειωμένη διαπραγματευτικὴ δύναμη ἀπέναντι στὶς ξένες ἐπενδύσεις καὶ στοὺς ὄρους πραγματοποιήσεως καὶ ἐλέγχου τους. Στὴν Τουρκία, ποὺ εἶχε τὴρῆσι στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρκεῖα πὺ συγκρατημένη πολιτικὴ, οἱ συνομιλίες μὲ τὸν Γερμανὸ ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν, πρόσφατα, πρόβλεψαν τὴ συγκρότηση κοινῆς

1. Ἡ σημασία τῶν πολεμικῶν παραγγελιῶν γιὰ τὶς χώρες παραγωγῆς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα μὲς πρόσφατης παραγγελίας τοῦ Καναδά σὲ ἀμερικανικὲς ἑταιρεῖες ὕψους 950 ἑκατ. \$ ποὺ θὰ ἐξασφαλίσῃ 6000 θέσεις ἀπασχολουμένων στὴ βιομηχανία τῶν ΗΠΑ καὶ τὸ διάστημα ἐκτελέσεώς της. Βλ. *Financial Times*, 10.12.1975.

ἐπιτροπῆς, ποῦ θά ἐπεξεργασθῆ πρόγραμμα διευρύνσεως τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας τῶν δύο χωρῶν καί τρόπους προωθήσεως τῶν γερμανικῶν ἀμέσων ἐπιγνύσεων στήν Τουρκία.¹ Τέτοιαι ἐπιπτώσεις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν καί τοῦ βαθμοῦ διεισδύσεως τοῦ ξένου κεφαλαίου στίς χώρες αὐτές, καί ἰδίως στήν Ἑλλάδα,² ὀδηγοῦν μακροχρόνια στόν περιορισμό τῶν *ceteris paribus* ὑφισταμένων περιθωρίων γιά ἓνα αὐτόνομο καί ἔθνικα προσανατολισμένο *crisis management* στόν ἔθνικό μας χῶρο.

6. Δεδομένου ὅτι οἱ διεθνεῖς πολιτικοί καί οἰκονομικοί παράγοντες, ποῦ ἐπιδρῶν στή διαμόρφωση τῶν συνθηκῶν στήν περιοχή, δέν ἐπιτρέπουν σημαντική αὐτονομία, ὅσον ἀφορᾷ τή λήψη ἀποφάσεων γιά τὸ ὕψος καί τὸ εἶδος τῶν πολεμικῶν δαπανῶν, ἐπιβάλλεται τουλάχιστον συστηματικός προγραμματισμός ἐνεργειῶν, ὥστε τὸ οἰκονομικὸ καί πολιτικὸ κόστος τους νὰ ὀρθολογικοποιηθῆ. Σημαντικὴ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ εἶναι ἡ διαφοροποίηση τῶν πολεμικῶν δαπανῶν καί ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἀπὸ διάφορες χώρες, καί μάλιστα ἀπὸ ἐκεῖνες, στίς ὁποῖες ἡ ἀνάγκη νὰ κάνουν ἐξαγωγές πολεμικοῦ ὑλικοῦ εἶναι μεγαλύτερη. Τὸ πρόβλημα πάντως αὐτὸ εἶναι ἐνρύτερο καί ἀφορᾷ γενικὰ τὴ διαφοροποίηση τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς χώρας.

7. Ἡ βιομηχανικὴ πολιτικὴ, μεταπολεμικά, διέπραξε σφάλματα ποῦ εἶχαν σοβαρὰς ἐπιπτώσεις γιά τὴν οἰκονομικὴ καί κατ' ἐπέκταση τὴν πολιτικὴ ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση τῆς χώρας καί ποῦ στάθηκαν ἀφορμὴ νὰ παρουσιασθοῦν διαρθρωτικὲς ἀδυναμίες, ποῦ δυσχεραίνουν τὴν ἐπίτευξη μιᾶς διαδικασίας αὐτοδύναμης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐνῶ διατίθενται

τεράστια ποσὰ γιά τὴν ἔθνικὴ ἀνεξαρτησία καί ἄμυνα, δέν φαίνεται νὰ ἔχει γίνει ἀντιληπτό, πὼς ἡ βελτίωση στόν τομεᾶ αὐτὸ συνδέεται στενῶτατα μὲ τὴ δημιουργία εὐνοϊκῶν συνθηκῶν γιά τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐγχώριων παραγωγικῶν δυνάμεων καί τὸν περιορισμὸ τοῦ ξένου ἐλέγχου τῆς Οἰκονομίας σὲ ἀνεκτὰ ὄρια. Ἔτσι ἡ ἐφαρμογὴ οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ποῦ ἐξυπηρετεῖ τὰ βραχυπρόθεσμα συμφέροντα μικρῶν πληθυσμιακῶν ὁμάδων μὲ μεγάλη ἰσχύ, σὲ βάρος μιᾶς μακρόπνοης προσπάθειας ἀναπτύξεως καί ἐκσυγχρονίσεως τῶν οἰκονομικῶν δομῶν τῆς χώρας, ἔχει ἐνρύτερες ἐπιπτώσεις καί στόν ζωτικὸ τομεᾶ τῆς ἄμυνας. Ἄν ἡ ἑλληνικὴ Οἰκονομία καί μάλιστα βασικοὶ τομεῖς τῆς, ὅπως ἡ βιομηχανία χημικῶν, μεταλλουργία, ἠλεκτρονικά,³ κτλ., δέν βρίσκονταν σήμερα σὲ τόσο μεγάλο βαθμὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἐλεγχὸ τοῦ ξένου κεφαλαίου καί ἡ ἐγχώρια τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη δέν βρίσκονταν σὲ χαμηλότατο ἐπίπεδο, θά μπορούσαν νὰ γίνουν σοβαρὰς σκέψεις γιά τὴν ἀνάπτυξη δραστηριοτήτων, ποῦ μακροχρόνια θά μπορούσαν νὰ μειώσουν κάπως τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση στόν στρατιωτικὸ τομεᾶ. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι τελευταία ἀναγνωρίστηκε κάπως ἐνρύτερα ὅτι ἡ ἀνάπτυξη αὐτόνομης, ἐγχώριας τεχνολογίας εἶναι ἀποφασιστικὴ προϋπόθεση γιά τὴν προώθηση, τόσο τῆς διαδικασίας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅσο καί τῶν ἐγχώριων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, καί ὅτι ἐντοπίστηκε ἡ κυριαρχία τῶν πολυεθνικῶν ἐταιρειῶν στή βιομηχανία τῆς χώρας σὰν ξεχωριστῆς σημασίας ἀνασταλτικὸς παράγοντας στό θέμα αὐτό.⁴

3. Εἰδικὰ γιά τὸν ξένο ἐλεγχὸ τῆς βιομηχανίας ἠλεκτρονικῶν στήν Ἑλλάδα, βλ. S. Skoumal-Δ. Κάζη, *Ἑλληνικὴ βιομηχανία ἠλεκτρονικῶν* (ΚΕΠΕ, Ἀθῆνα 1974), σελ. 40-41.

4. Βλ. τὴν συνέντευξιν τοῦ Κ. Τσοπολίδου μὲ τὸν Ὑπουργὸ Βιομηχανίας σὸ ἀρθρο: «Τεχνολογία καί ἔθνικὴ ἀνεξαρτησία», στήν *Καθημερινή* τῆς 1.6.1975. Γιά τὸν ρόλο τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων στήν καθυστέρηση τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, βλ. στήν προαναφερθεῖσα μελέτη τοῦ Α. Giannitsis, *Private Auslandskapitalien*, κεφ. 3.3.

1. Βλ. *Βῆμα* τῆς 21.6.1975. Γιά μιὰ ἐποπτεία τῶν γαλλικῶν οἰκονομικῶν βλέψεων στόν ἑλληνικὸ χῶρο, βλ. Ἐμμ. Ρουκανάκη, «Ἡ Γαλλία ἐνδιαφέρεται γιά πωλήσεις καί ὄχι γιά ἐπενδύσεις», *Βῆμα* 28.9.1975.

2. Βλ. τὸ ἀρθρο τοῦ Α. Γιαννίτη, «Τὸ ξένο κεφάλαιον στήν Ἑλλάδα» στόν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 24.4.1975 καί τὰ ἀρθρα τοῦ Τ. Φατόπουλου στόν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 10, 17 καί 24.7.1975.